

Istanbul
GEDİK
University
2651-5229

International Journal of
Economics Administrative
and Social Sciences

IJEASS

Cilt: 3 - Sayı: 1 - Yıl: 2020

İstanbul Gedik Üniversitesi / Istanbul Gedik University

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Dergisi

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS)

2020 Haziran Cilt:3 Sayı:1

IJEASS, yılda iki kez yayımlanan hakemli dergidir.

IJEASS is a peer-reviewed journal published twice a year.

Dili: Türkçe – İngilizce

Language: Turkish – English

ISSN: 2651-5229

İMTİYAZ SAHİBİ / PUBLISHER

Nihat Akkuş, Professor

Istanbul Gedik University

YÖNETİCİ / MANAGER

Gülperen Kordel

Istanbul Gedik University

YAYIN KOORDİNATÖRÜ / PUBLICATION COORDINATOR

Nigar Dilşat Kanat

Istanbul Gedik University

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Editör / Editor

Deniz Ünan Göktan, Assistant professor

Istanbul Gedik University

Yardımcı Editörler/ Associate Editors

Metin Toptaş, Assistant professor

Istanbul Gedik University

Selim Sezer, Assistant professor

Istanbul Gedik University

Özlem Denli, Assistant professor

Istanbul Gedik University

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Gülsevil Alpagut, Istanbul University
Prof. Dr. Yener Altunbaş, Bangor University
Prof. Dr. Mehmet Asutay, Durham University
Prof. Dr. Kerim Atamer, Istanbul Gedik University
Prof. Dr. Nur Centel, Koç University
Asst. Prof. Dr. Nikos Christofis, Shaanxi Normal University
Assoc. Prof. Dr. Murat Volkan Dülger, Istanbul Aydın University
Prof. Dr. Robert Petros Ghazaryan, NAS RA International Scientific Educational Center
Prof. Dr. Mehmet Hasan Eken, Kırklareli University
Prof. Dr. İsmail Hakkı Eraslan, Düzce University
Prof. Dr. Erol Esen, Akdeniz University
Prof. Dr. Gökhan Malkoç, Medipol University
Prof. Dr. Nilüfer Narlı, Bahçeşehir University
Asst. Prof. Dr. Aslı Telsiren Ömeroğlu, Doğuş University - Universite Sorbonne Paris / Cite Paris 7 Diderot
Assoc. Prof. Dr. Ozan Örmeci, Istanbul Gedik University
Asst. Prof. Dr. Bilal Solak, Kyrgyz- Turkish Manas University
Dr. Tomasz Stepniewski, The John Paul II Catholic University of Lublin
Asst. Prof. Dr. Rahime Süleymanoğlu-Kürüm, Bahçeşehir University
Prof. Dr. Haluk Yavuzer, Medipol University

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES FOR THIS ISSUE

Assoc. Prof. Dr. Rasim Akpınar, Manisa Celal Bayar University
Asst. Prof. Dr. Efe Arık, Istanbul Arel University
Dr. Özlem Aslan, Boğaziçi University
Prof. Dr. Süha Atatüre, Istanbul Gedik University
Asst. Prof. Dr. Rüştü Salim Savaş Biçer, Nişantaşı University
Asst. Prof. Dr. Ümit Bozoklu, Istanbul Gedik University
Dr. Berrak Coşkun, Maltepe University
Prof. Dr. Sefa Çetin, Istanbul Gedik University
Prof. Dr. Sebahattin Çevikbaş, Muğla Sıtkı Koçman University
Asst. Prof. Dr. Tarık Demir, Istanbul Gedik University
Asst. Prof. Dr. Seda Erkoç, Social Sciences University of Ankara
Asst. Prof. Dr. Fikriye Gözde Mocan, Gelişim University
Asst. Prof. Dr. Onur Oğuz, Batman University
Assoc. Prof. Dr. Ozan Örmeci, Istanbul Gedik University
Asst. Prof. Dr. Berna Aksoy Özcan, Nişantaşı University
Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre Özer, Dokuz Eylül University

AMAÇ VE KAPSAM / AIMS AND SCOPE

IJEASS, sosyal bilimler alanında özgün bilimsel araştırma ve değerlendirmelere yer vererek alandaki bilimsel birikime katkı sağlamayı ve disiplinler arası çalışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ekonomi, işletme, uluslararası ticaret, finans, yönetim, pazarlama, psikoloji, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk ve ilgili alt-alanlarda çalışmalara yer vermektedir. Dergi özgün araştırma ve teorik makaleleri, istatistiksel analizleri, inceleme / derleme makalelerini ve kitap eleştirilerini yayımlamaktadır.

International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences aims to contribute to the existing academic literature and encourage interdisciplinary work through publishing outstanding, original research and review. The journal publishes empirical and theoretical articles, reviews, statistical analysis and book reviews. Topics related to this journal include but are not limited to economics, business, international finance and trade, marketing, management, psychology, sociology, political science, public administration, international relations and law.

İstanbul Gedik Üniversitesi – İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Cumhuriyet Mah. İlkbahar Sk. 34841
Yakacık-Kartal/İSTANBUL
E-Mail: ijeass@gedik.edu.tr

İstanbul Gedik Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır.
Her Hakkı Saklıdır. Makalelerin sorumlulukları yazar(lar)a aittir.
All rights reserved. Authors are fully responsible for their paper.

YAYIN KURULUNDAN / EDITORIAL NOTE

Değerli Okurlar,

İstanbul Gedik Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi tarafından yayımlanan International Journal of Economics, Administration and Social Sciences'in (IJEASS) yeni sayısını okuyucularla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

IJEASS'ın Haziran 2020 sayısında; Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Siber Güvenlik Politikası, Romanis (Gypsies) in Medieval Cyprus / Orta Çağ Kıbrıs'ında Romanlar (Çingeneler), The Relationship Between Civil Society and Local Governments / Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler İlişkisi ve Platon ile Fârâbî'nin Devlet Anlayışlarının Günümüz Siyaset Perspektifinden Karşılaştırılması başlıklarını taşıyan dört makale ile Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar adlı eserin incelemesi yer almaktadır.

Yılda iki kez yayımlanan ve Türkçe ve İngilizce makalelerin kabul edildiği dergimizin Aralık 2020 sayısı için makalelerinizi bekliyoruz.

Dear Readers,

We are delighted to bring out the new issue of International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences (IJEASS), published by Istanbul Gedik University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences.

This issue includes four articles: "Cyber Security Politics of USA After the Cold War", "Romanis (Gypsies) in Medieval Cyprus", "The Relationship Between Civil Society and Local Governments" and "A Comparison of Plato's and Fârâbî's State Understanding from Today's Political Perspective", and a book review; "Revisiting Nationalism: Theories and Processes".

New submissions for December 2020 issue are welcomed for IJEASS. The journal is published twice a year and articles both in Turkish and in English are accepted.

İçindekiler/ Contents

Derleme / Review

Platon ile Fârâbî'nin Devlet Anlayışlarının Günümüz Siyaset Perspektifinden Karşılaştırılması
A Comparison of Plato's and Fârâbî's State Understanding from Today's Political Perspective

Cengiz ÖZGÜN & Mustafa ULUÇAKAR 1-16

İnceleme / Review

Romanis (Gypsies) in Medieval Cyprus
Orta Çağ Kıbrıs'ında Romanlar (Çingeneler)

Bengü GÜLMEZ 17-25

Derleme / Review

The Relationship Between Civil Society and Local Governments
Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler İlişkisi

Ahmet GÜNDÜZ 26-32

İnceleme / Review

Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Siber Güvenlik Politikası
Cyber Security Politics of USA after the Cold War

Şeyma KIZILAY 33-44

Kitap İncelemesi / Book Review

Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar

Barış SÜR 45-48

Platon ile Fârâbî'nin Devlet Anlayışlarının Günümüz Siyaset Perspektifinden Karşılaştırılması**A Comparison of Plato's and Fârâbî's State Understanding from Today's Political Perspective**

Gönderilme tarihi/received: 20.06.2020

Kabul tarihi/accepted: 27.07.2020

Derleme / Review

Cengiz ÖZGÜN¹
Mustafa ULUÇAKAR²**Öz**

Bu çalışmanın amacı, Platon'un ideal devlet anlayışı ile Fârâbî'nin erdemli şehir anlayışını karşılaştırmaktır. Fârâbî'nin yaşadığı dönem, Platon'un dönemine kıyasla çok daha karmaşık siyasal ilişkilerin yaşandığı, özellikle de dinin baskıcı etkisinin daha yoğun olduğu bir dönemdir. Fârâbî, semavi bir dinin ve ilahi hukukun baskıcı etkisinin yoğun olduğu bu dönemde, klasik dönem siyaset felsefesi ile dindar bir toplumdaki yaygın öğretileri birleştirmeye çalışan ve bir anlamda, Platon düşüncesini kozmopolit imparatorluk ölçeğine taşıyarak özgün bir siyaset ve devlet anlayışı geliştiren bir düşünür olmuştur. Bu bağlamda Fârâbî'nin devlet anlayışının, Platon düşüncesindeki devlet anlayışı ile karşılaştırmalı bir biçimde incelenmesinin, bizi günümüzdeki siyaset ve devlet anlayışı ile demokrasi-otoriterlik rekabeti konusunda aydınlatacağı ve çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Platon, Fârâbî, İdeal Devlet, Erdemli Şehir, Devlet.**Abstract**

The aim of this study is to compare Plato's 'ideal state' and Fârâbî's 'virtuous city/state' conceptions. The period during which Fârâbî lived was a period in which more complex political relations were experienced compared to Plato's period, especially when the oppressive effect of religion was more intense. At a time when Fârâbî is under the intense influence of a heavenly religion and divine law, he tries to combine the classical political philosophy with widespread precepts in a religious society and, in a sense, develops an original understanding of the state by bringing the Plato's thought to the

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Avrasya Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. cengizozgun86@gmail.com, +90 (533) 322 39 60, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5224-7457>.

² Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. mulucakar@gmail.com, +90 (532) 776 75 80, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1607-1802>.

cosmopolitan empire scale. In this context, the study will enlighten us about today's concepts of politics, state, democracy and authoritarianism and contribute to the related literature.

Keywords: Plato, Fârâbî, Ideal State, Virtuous City, State.

Giriş

Devlet kavramı geçmişten günümüze değin, siyaset bilimi ile ilgilenen bütün araştırmacıların dikkatini çeken konulardan biri olmuştur. Bu ilginin temel kaynağını, Platon'un ideal devlet anlayışı ile Fârâbî'nin erdemli şehir anlayışında da gördüğümüz üzere, ütöpik tasarımlarla bütün toplumlar için geçerli evrensel bir iyinin (ideal/erdemli devlet) arayışı oluşturmuştur. Şu bir gerçektir ki, Platon ve Fârâbî'nin ideal devlet ve erdemli şehir aracılığıyla sundukları devlet yapıları, siyaset bilimi için yeni ufuklar açmıştır.³

Siyaset kelimesi Arapçadan dilimize geçmiştir ve anlamı idare etmek, işleri düzene koymaktır. Siyasetin bir diğer yaygın tanımı ise gücün elde edilmesi ve amacına uygun kullanılmasıdır. Siyaseti gücün edinilmesi ve kullanılması anlamında yorumlamada en önemli müracaat noktalarımızdan biri, Eski Yunan düşüncesinin önemli temsilcisi Platon'dur. Platon'a göre siyaset felsefesinin amacı, insanın mutluluğunun ve yetkin yaşamının sağlanmasıdır. Ona göre insan ancak, erdemli bir yaşam sürerek mutlu olur. Erdemin temeli bilgi, yaşamsal sığınağı ise devlettir (Platon, 2004).

Platon'un siyaset ve devlete ilişkin görüşleri *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* adlı eserlerindeki içsel çelişkiler olarak da okunabilmektedir. Bunun muhtemel nedeni, yaşamı boyunca siyasetin farklı ve üzücü gerçekleriyle yüz yüze gelmesi neticesinde, siyasette ideali yakalayabilmenin çok kestirme bir yolunun olmadığı yönünde geliştirdiği fikirlere. Zira Platon'un siyasete bakışını şekillendiren iki büyük olaydan birincisi, ideal devlet yapısı oluşturmada başarısız olduğu Sirakuza deneyimi, diğeryse hocası Sokrates'in Yunan demokrasisi tarafından idama mahkûm edilmesidir. Bu iki kötü deneyim onu, nihai analizde (*Yasalar*'da), doğru işleyen bir siyasetin sadece iyi eğitilmiş ve erdemli insanlarla (bilge krallarla) değil, birtakım ilkeler, değerler ve en önemlisi de kurallar çerçevesinde gerçekleştirilebileceği noktasına taşımıştır.

Platon'un siyasete ilişkin deneyimleri günümüz siyaseti bakımından da çok anlamlıdır. Zira günümüzün akademik çevrelerinde, doğru işleyecek bir siyasal sistemin ancak iyi eğitilmiş ve erdemli bireylerin bir araya gelmesiyle mümkün olabileceği yaygın bir kanıdır. Bunu mümkün kılacak en iyi siyasal sistemin demokrasi, ideolojinin de liberalizm olduğu genel kabul gören bir anlayış haline gelmiştir. Acaba gerçekten de özgürlükleri güvence altına alacak ama aynı zamanda, temel insani değerlerden de taviz vermeyecek bir siyasal sistemi sadece bireylerin vicdanları, özgür tercihleri ve çoğunluğun seçimi ile kurabilmek mümkün müdür?

Günümüzde, liberal demokrasiyi idealize eden kabullerin tersine, liberal demokrasinin bir yandan özgürlüklerin alanını genişlettiği, diğeryandan toplumu bireylerin veya bireyciliğin yarattığı baskıcı ve tahripkâr etkiler altına soktuğu, giderek daha fazla görünür hale gelmektedir. Farklı bir deyişle, günümüz siyasetinin önde gelen sorunlarından birisi; özgürlük, eşitlik gibi değerleri gözetken ve genişleten bir siyasal sistemin otoriter yöntem ve yönetimlere başvurmaksızın nasıl inşa edilebileceği meselesidir. Örneğin, Türkiye'de de çok partili hayat deneyiminin sözü edilen şekilde bireylerin mutluluğu ve yetkin yaşamının sağlanması idealini ne kadar gerçekleştirebildiği konusu oldukça tartışmalıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Batı dışı ilerlemeci/modernleşme yanlısı

³ Nitekim bu ilginin belirgin göstergelerinden biri de ölümünün 1150'nci yılı olan 2020 yılının; Fârâbî'nin mantık ve felsefe alanına yaptığı katkılar nedeniyle Birleşmiş Milletler tarafından 'Fârâbî yılı' ilan edilmesi olmuştur.

tutumlar/modeller ve bu bağlamda tepeden inme/otoriter yönetim anlayışı ile demokratikleşme/liberalleşme rekabeti süregelmektedir. Dahası, Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasetin bundan sonraki yönünü de bu tartışmaların belirleyeceği değerlendirilmektedir.

Platon siyasete ilişkin bakış biçimi ve devlet anlayışıyla Fârâbî'nin bakış biçimi ve devlet anlayışını karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma, yöntem olarak nitel ve betimleyici bir araştırmadır. Çalışma verileri literatür taraması-ikincil kaynaklardan elde edilmiş ve analitik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, geçmişten günümüze 'devlet' kavramının çıkış noktası, devletin kaynağı, tanım ve kapsamı ele alınmaktadır. İdeal devlet anlayışı ile Platon'da ve yeni Platonculukta siyasete ve devlete bakış biçimlerinin açıklandığı bölümü takiben Fârâbî'nin siyaset ve devlet ile ilgili düşüncelerine yer verilmektedir. Daha sonra ise bu iki düşünürün devlet anlayışları karşılaştırılmaktadır. Platon ile Fârâbî'nin devlet anlayışlarının günümüz siyaset perspektifinden karşılaştırılmasının, bizi günümüzdeki siyaset anlayışı ve demokrasi-otoriterlik rekabeti konusunda aydınlatacağı ve ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Devlet Kavramının Kaynağı, Tanımı ve Kapsamı

Kavramlar, içerisinde bulunulan toplumsal örüntü çerçevesinde biçimlenirler. Ayrıca, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye göre, "kavramların; çözümleri üzerinde yol alındıkça ortaya konabileceği ya da anlaşılabilirliği bir soruna bağlı olarak anlam kazanan bir tarihi vardır" (2017, s. 24-25). Doğal olarak kavramları kendi tarihlerine ve anlamlandırıldıkları toplumsal yapıya bakarak değerlendirmek, daha farklı bir deyişle, onlara anlam veren öznel duygu ve duygulanımlarla birlikte ele almak gerekir. Zira kavramlar tanımlamaya ilişkin öğretiler ötesinde, bireyden bireye, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı biçimlerde anlaşılabilirliktedir.

Devlet terimi, Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde isim haliyle; "Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık" (TDK Sözlüğü) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, "Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devlettir" cümlesiyle örneklendirilmiştir. İsim haliyle verilen bu tanıma, "bu tüzel varlığın yönetim organları" (TDK Sözlüğü) ifadesi eklenmiş ve bu tanım, Mahmut Şevket Esenal'dan alıntı yapılarak "Devlet hizmetinde epeyce ileride sayılanlardan olsa gerek." (TDK Sözlüğü) cümlesiyle örneklendirilmiştir. Devlet, TDK Sözlüğünde ayrıca, büyüklük, mevki, talih ve mutluluk kavramları üzerinden tanımlanmış ve devleti tarif etme üzere kullanılan mutluluk sözcüğü, "Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi/Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi (Kanuni Sultan Süleyman: Muhibbi)" (TDK Sözlüğü) alıntısıyla örneklendirilmiştir. Devlet kavramının Arapçadaki (*dawla*) anlamı da TDK sözlüğündeki tanımlamalarla benzerlik göstermektedir. Arapçada devlet kavramının karşılığı; talih, baht, servet, kısmet, iktidar ve egemenlik sözcükleriyle karşılığını bulmaktadır. Devlet kelimesinin yabancı dillerdeki karşılıklarının (İngilizcede 'state', Fransızcada 'état', Almancada 'staat', İtalyanca karşılığı 'stato', İspanyolca ve Portekizce karşılığı 'estado') tamamı Latince 'status' kelimesinden gelmektedir. Keza Latince'deki 'status' (talih, statü, servet ve devlet) sözcüğünün karşılığı da Türkçe ve Arapçada sözlüklerdeki tanımlamalar ile benzerlik göstermektedir. Eski Yunan siyasal düşüncesinin, özellikle de Platon'un siyaset felsefelerinin temel kavramlarından biri olan 'politeia' Eski Yunan'da 'Polis' (kent-devleti) sözcüğünden türemiştir. Platon 'politeia' kökünden gelen bir şehrin yönetimine, yaşamına katılması anlamına gelen 'politeia' kavramını 'devlet' kavramına karşılık gelecek biçimde kullanmıştır. Nitekim Platon'un *Politeia* adlı eseri Türkçeye Devlet olarak çevrilmiştir.

Tarihsel süreçte devlet, yöneten ile yönetilen ilişkisinde, egemenlik ve hükmetme çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu haliyle devlet, bizzat insan tarafından üretilmiş ve şekillendirilmiş bir aygıttır. Böyle

olunca da devletin birçok değişik tanımı yapılabilmektedir (Gözler, 2012, s. 5). Yapılan tanımlarda devlet yerine göre düzen ve barışın simgesi olabildiği gibi yerine göre kişiler üzerinde baskı aracı olarak görülmekte ve egemen sınıfların hâkimiyetini göstermektedir.

Akademik yazında en yaygın tanımıyla Weber ile anılan modern devlet anlayışının felsefi ve kuramsal temellerini Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau'da görmek mümkündür. Modern devletle modern öncesi devleti ayırmada başvurduğumuz en önemli kavramlar, Weber'in devleti tanımlamada başvurduğu unsurlar arasında yer alan 'egemenlik' ve 'meşruiyet' kavramlarıdır. Modern devlet, bir anlamda, tanrısal kaynaklı olduğu düşünülen ve/veya meşruiyetini bu kaynaktan alan bir iktidar anlayışının yerine meşruiyetini halktan alan bir iktidar anlayışı getirerek ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Niccolo Machiavelli'nin siyasi iktidarın kaynağını din, ilahiyat, metafizik, mitolojik vb. kaynaklar yerine dünyevi ve realist kaynaklarla açıklamayı deneyen ilk düşünür olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Ağaogulları ve Köker'e göre de *Prems* adlı eserinde, "örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devletlerle ilişkilerinde bilinçli bir yükselme politikası izleyen siyasi kurum" (2004, s. 172) anlamında bugünkü anlamıyla devlet kavramını (stato-status) ilk kullanan Machiavelli olmuştur.

Devlet kavramının bireyden bireye, toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklılaşan birçok tanımı mevcut olmakla birlikte, siyasi kurumların en büyüğü olduğu tanımlaması genel kabul görmektedir. Bundan dolayı Heywood (2011, s. 91), devleti kurumların kurumu olarak adlandırmaktadır. İnsanların birlikte yaşamaya başlamalarıyla oluşan toplumda düzenin sağlanma ihtiyacı, devlet denilen büyük aygıtı ortaya çıkarmıştır. İnsan topluluğu devletin ilk unsurunu oluşturmaktadır. İnsan topluluğunun üzerinde yaşadığı toprak ile yaptırım uygulama hakkı ve gücü olan egemenlik ise devlet aygıtının diğer unsurlarıdır (Gözler, 2016, s. 39). Bu genel tanımdan hareketle insanların korunma ihtiyacının devleti ortaya çıkardığı söylenebilir ancak devlet kavramının tek tanımı bu değildir.

Devlete ilişkin tanımlarda devletin düzen ve barış sağlayan bir aygıt olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Nitekim toplumsal sözleşme kuramcılarının göre insanlar; adalet, düzen ve barışı tesis etmek, suç işleyen kimselere de gerekli cezayı vermek için bir üst kuruma ihtiyaç duymuşlardır. Bu üst kurum devlettir. Devleti oluşturmak ve düzeni sağlamak için insanlar kendi aralarında cezalandırma ve hükmetme haklarından vazgeçmişler (Çağla, 2017, s. 181), kendi iradeleriyle bir araya gelip toplumu oluşturarak toplumsal bir sözleşme yapmışlardır. Heywood, devletin kaynağını, insanların güvensiz bir ortamda egemen bir gücün oluşmasıyla korunabilecekleri, bu gücün hakem devlet olduğu, bununla birlikte hakem vasfındaki devletin *Leviathan*'a⁴ dönüşebileceği fikirleriyle açıklamaktadır (Heywood, 2014, s. 128). Hobbes, *Leviathan*'ı devlete giden yolda sözleşmenin bir ürünü olarak sunarken, siyaseti tanrı katından insan katına indirmekte ve *Leviathan*'ı toplum sözleşmesinin bir ürünü olarak sunmaktadır (Hobbes, 2016).

Hobbes'un deyişiyle *Leviathan*, gücü elinde bulunduran mutlak bir egemendir. Ödüllendirme ve cezalandırma yetkisi egemene aittir. Esasen Hobbes'un *Leviathan*'daki egemen tasvirinin bize Türk toplumundaki otorite ve lider tercihlerine ilişkin bir açıklama çerçevesi sunduğu söylenebilir. Türk toplumunda sevilen ve sayılan lider tipi, biraz ağabey, biraz baba gibi yol gösteren, sırt sıvazlayan, yanlış yapınca sertleşen ve aba altından sopa gösteren, tatlı-sert yaradılışlı ve davranışlı kişidir. Bu

⁴ *Leviathan*, Tevrat ve İncil'de kötülüğü temsil eden bir su canavarının adı olarak geçmektedir. Bu kavram 1651 yılında Thomas Hobbes'un ünlü *Leviathan* adlı eserinde kullanılmıştır. Kötülüğü temsil eden su canavarı, Hobbes'un eserinin kapak kompozisyonunda üst kısmında bir dev insan (kral) şeklinde tasvir edilmiştir. Devlin bir elinde kılıç, diğer elinde ise meşale bulunmaktadır. Devlin kolları ve vücudu birbiri üzerine yığılmış yüzlerce insan başından oluşmaktadır. Hobbes'a göre doğa durumu savaş halidir ve bu durum sürdürülemez olduğu için bireylerin, huzur ve barış içinde yaşayabilmek için, haklarını 'toplum sözleşmesi' ile daha üstün bir güç olarak boyun eğecekleri devlete devretmelidir. Nitekim Hobbes'un *Leviathan*'da elinde tuttuğu kılıç, güvenliğin teminatı olarak tasvir edilmektedir (Hobbes, 2016).

nedenle liderlere ‘baba’, ‘abi’, ‘bacı’ denilmektedir. Bu liderlik tipi literatürde, ‘*paternalist*’ (babacan) liderlik olarak anılmaktadır. Latince ‘*pater*’ (baba, peder) kelimesinden türeyen ‘baba devlet’ anlayışı Türk toplumunda ‘devlet baba’, ‘devlet ana’ ifadelerinde karşılık bulmaktadır (Aytürk 2015, s.92). Aytürk gibi Fatih Ertugay (2017, s. 1) da Türkiye’de devlet kavramını, değişmezlik yasasına tabi kavramlardan biri olarak görse de Türklerde devlet anlayışı göçler sonucu farklı kültürlerle kurulan ilişkiler ve özellikle de İslamiyet’in kabulü gibi etkilerle biçimlenmiştir. Ayrıca, Osmanlı’nın geç döneminden bugüne değin de Türkiye’de devlete ilişkin bakış biçimini doğrudan etkileyen pek çok gelişme yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri modernleşmenin getirdiği pratikler, kurucu felsefenin öngördüğü devlet tanımlaması, 1980 sonrasında yeni sağ/muhafazakâr hareketlerin etkisiyle ve Türkiye’nin Avrupa Birliğine (AB) üyelik talebine bağlı olarak ortaya çıkan değişimlerdir.

Sonuç olarak devlet, toplumun tamamına yayılan bir yapılar demeti olarak kendini göstermektedir. Bu yapılar toplum yaşamının ekonomik ve siyasal alanlarında ideolojik olarak hareket etmektedir (Eroğul, 2017, s. 41). Devlet kavramı zaman içerisinde değişime uğrayabilen bir kavram olmakla birlikte, yukarıdaki tanımlamalarda görüleceği üzere, devleti tanımlamada en çok başvurulan, insan topluluğu, toprak, şiddet kullanma tekeli ve meşruiyet kavramlarıdır. Dolayısıyla devletin şekli, tanımı, kaynağı ve kapsamı, doğal olarak uğraştığı alan ve uğraşan kişiler tarafından şekillendirilmektedir. Nitekim her iki düşün insanının da (Fârâbî, 1991, s. 101; Platon, 2004, s. 135), devletin ‘nasıl’ına ilişkin çözümlerinin çıkış noktasını, insan topluluklarının, ihtiyaçlar karşısında iş bölümü, dayanışma ve ahlaki yetkinliğinin gerçekleştirme yetenekleri bakımından tasnifi oluşturmaktadır. İzleyen bölümde Platon ve Yeni Platonculukta devlet anlayışı incelenecektir.

Platon Düşüncesinde ve Yeni Platonculukta Devlet Anlayışı

Platon, siyasete ilişkin görüşlerini, *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* adlı çalışmalarında toplamıştır. O *Devlet* adlı çalışmasında, daha ziyade, ideal bir devletin siyasî ve sosyal bakımdan yapılandırılması ile filozofların toplumla ilişkileri üzerinde durmuştur. Platon, bu çalışmasında ayrıca farklı devlet modellerini de ele almış, özellikle de ‘refah’ ve ‘adalet’ kavramları ile bu kavramların toplumsal içeriklerine odaklanmış sonra da ideal devletin ortaya çıkmasında bir zorunluluk olduğu genel kabul gören iş bölümü meselesini ele almıştır.

Platon’a göre, salt zorunlu ihtiyaçlarını gidermeye yönelmiş bireylerden oluşan toplumlar aşağı toplumlardır. Onun kurguladığı toplumda üreticilere, koruyuculara ve filozoflara ihtiyaç vardır (Platon, 2004, s. 47-66). Diğer bir deyişle, Platon’un ideal devletinde, bir anlamda, çalışanlar, koruyucular ve filozoflardan oluşan bir sınıfsal bölümlenme vardır. Platon’un bu bölümlenmenin, Eski Mısır’daki sosyal yapıdan etkilendiği söylenebilir (Platon, 2001, s. 67-71). Zira bu bölümlenmenin dışında kalan köleler, bir sınıf olarak belirlenmezler ve siyasete katılamazlar.

Platon’a göre, içinde yaşanılan dünya tıpkı bir mağara gibidir. Mağarada, duvara yüzleri dönük, elleri bağlı ve sadece duvardaki gölgelerin görüntülerini izleyen insanlar vardır. Buna karşılık, ‘idealar’ her şeyin mükemmel bir örneğinin mevcut olduğu bir alan oluşturur. Filozoflar; her şeyin en mükemmel bir örneğinin mevcut olduğu bu alanın bilgisini edinerek, bu bilgiyi (gerçekliği) mağaradakilere anlatmalıdır. Bu nedenle onlar, matematik, geometri, astronomi, felsefe çizgisini izleyen bir eğitim sürecinden geçmeli ve mağaradakileri zincirlerinden kurtararak, mağara dışına çıkarmalıdır (Platon, 2001, s. 204-217).

Platon’un devlet anlayışında toplumun doğal bir süreç içerisinde oluştuğu, bu toplumun zamanla devleti ortaya çıkardığı, toplum ve devletin canlı birer organizma olarak düşünüldüğü görülmektedir. Platon’a göre, insan ruhu akıllı yan (*logistikon*), irade ve istekler ile hazlardan oluşur. İnsanda nasıl ki

üçlü bir yapı varsa toplumdaki sınıfsal yapı da devlet de insan ruhundaki bu yapılanmaya benzer biçimde düzenlenmelidir. Farklı bir deyişle Platon, devlette bulunan değişik hallerin her insanda bulunduğunu, devletin de bu halleri insanlardan aldığını belirterek toplum ve devlet arasındaki bağ dolayısıyla her ikisinin de canlı organizma olduğunu belirtmektedir (2004, s. 135).

Platon'un ideal devletinde köleler, devlete hizmet edemeyecek kadar hasta/zayıf olanlar veya sorunlu kişiler siyaset alanının dışında tutulduğundan kapsamlı bir hukuk sistemi ve tıbbi önermeler mevcut değildir (Platon, 2001, s. 204-217). Kadınlar ve çocuklar ideal devletin kayda alınmayan mensuplarıdır. Keza ideal devlette aile hayatına da yer yoktur (Platon, 2001, s. 145-150).

Platon düşüncesinde, devleti filozof kralların yönetmesi esastır. Zira Platon'a göre, filozoflar diğer insanlardan farklı olarak, değişmeyen ideaların bilgisine sahiptirler ve diğerlerinden üstündürler ki bu onları ideal devleti yönetmeye yetkin kılar. Bu bağlamda, filozof krallar, öğrenmeye yatkın, yalan söylemeyen, bedenî doyum yerine ruhsal doyuma önem veren, ölçsüz, açgözlü ve korkak olmayan, hafıza gücü yüksek ve inceliğe sahip kişilerdir (Platon, 2001, s. 163-174).

Esasen, Platon'un yaşadığı dönemde devlet bugün anlaşıldığı biçimden farklı, daha çok kıyılarda yer alan, nüfusu az bir kent (polis) devletidir. Platon, ideal devlet dışında dört farklı devlet biçiminden de bahsetmektedir. Platon'un sınıflandırması, bir anlamda 'iyi'den kötüye doğru bir sıralamadır. Platon, filozofların bunlardan sadece ideal devlet örneğinde yaşayabileceğini düşünmektedir. O ayrıca, bu devlet modellerinin doğal ve zorunlu nedenler yüzünden bozularak birbirlerine dönüşebileceğini de belirtmektedir. Platon'a göre, ideal devlet modeli bozularak *timokrasiye*, *timokrasi* bozularak azınlık devletine (oligarşiye), azınlık devleti bozularak demokrasiye, demokrasi de aşırı özgürlük sağlayan yapısı nedeniyle bozularak tiranlığa dönüşür. Tiranlıktaki yönetim erki babadan oğula geçmeye başlar ve bu durum bir süre sonra bozulma sürecini yeniden başlatır (Platon, 2001, s. 242-254).

Platon *Devlet Adamı*'nda önce, siyaset biliminin türü, kapsamı ve diğer pratik bilimlerle olan ilişkilerini konu edinmektedir (Platon, 2001, s. 168). Devamında da bütün devlet türlerinde, yasaları ve yasaların yöneticilerle ilişkisini incelemektedir (Platon, 2001, s. 63-68). Platon *Devlet ve Devlet Adamı*'nda, siyasi manada 'iyi'yi farklı bir deyişle, insan doğasıyla en uyumlu düzeni sorgulamıştır. *Devlet* adlı çalışmasında, bir tür ütopya olan ideal devletin, diğer devlet biçimlerinin dönüşümleriyle kendiliğinden ortaya çıkacağını; buna karşın, *Devlet Adamı* adlı çalışmada, dolaylı olarak, yasaların gerekliliğini işaret etmektedir.

Esasen, Platon'un konumuz açısından en önemli eseri de '*Yasalar*'dır. '*Yasalar*'daki yaklaşımı, *Devlet ve Devlet Adamı* adlı çalışmalarından farklılaşmış ve bir anlamda daha realist bir tarza bürünmüştür. *Yasalar*'a, bir anlamda, onun bir mirası ve/veya öğrencilerine öğütleri olarak bakılabilir. Platon'un, bu çalışmada aile hayatına bakışı farklılaşmakla birlikte özel mülkiyete bakış biçimi değişmemektedir (Tuğcu, 2000, s. 130). Platon, bu çalışmanın başında, yasaların kökenlerini (ilahi mi yoksa insan yapısı mı olduğunu) tartışmaktadır (Platon, 1998, s. 1-4). Diyaloglarında, yasaların tanrı yapısı olduğu konusunda 'Atinalı yabancı' aracılığıyla 'Giritliyi' ikna etmeye çalışmakta ve bu bağlamda, yasanın amacını erdemle ilişkilendirmektedir. Erdemli bireyler yetiştirmenin yegâne yolunun ise eğitim olduğuna vurgu yapmaktadır. Daha sonra da yasaların/yasamanın, idarenin ve mevcut yönetim biçimlerinin tarihsel kökenlerini incelemektedir (Platon, 2001, s. 66). *Yasalar*'ın daha sonraki bölümlerinde ise hukukî konulara değinmektedir (Platon, 2001, s. 163). Bu kapsamda adalet, adaletin tesisi için yargılamanın ve mahkemelerin gerekliliği ile bunlara ilişkin düzenlemeler, hatta kurban sunma ayinleri ile ilgili düzenlemeler (Platon, 2001, s. 174-198) yer almaktadır. Platon, bu çalışmasının ilerleyen bölümlerinde, ağırlıklı olarak, insan ruhunun özelliklerine, varoluşa ve tanrıbilimine değinmektedir (Platon, 2001, s. 163). İzleyen paragraflarda Platon'un izini takip eden

düşünce akımlarının ortaya çıkmasında en etkili kaynaklardan birini teşkil eden yeni Platonculuğun siyaset ve devlete bakış biçimi ele alınmaktadır.

Plotinus (MS 205-270) ile ortaya çıkan ve hem Hristiyan dünyasında hem de İslam dünyasında Platon'un izini takip eden düşünce akımları üzerinde etkili olan yeni Platonculuğun siyasete bakışını, Platon düşüncelerinin dinle ilişkilendirildiği ve bu anlamda mistifiye edildiği bir tarz olarak değerlendirmek mümkündür. Yeni Platonculuğun siyasetle ilgili yaklaşımları, en belirgin biçimde, Dominic J. O'Meara'nın *Platonopolis: Platonic Political Philosophy in Late Antiquity* (2003) adlı çalışmasında yer almaktadır. Bu çalışmada O'Meara, siyasetin insan ruhunun belirli bir aşkınlık düzeyine ulaşabilmesine yönelik zorunlu bir aşama olduğunu belirtmektedir. Farklı bir deyişle, siyaset ilahi amaca hizmet eden bir araçtır. O'Meara'ya göre, insan ruhu siyasî erdemler aracılığıyla, devlet ise siyaset bilgisi ve siyaset aracılığıyla yücelir (O'Meara, 2003, s. 65). Bu ilahi amaca ulaşmanın önde gelen aracı da filozoflardır. Filozoflar öncelikle siyaset bilgisi yoluyla erdeme ve böylelikle de ilahi amaca erişebilir. Filozofların amacı, siyaset bilgisi aracılığıyla ulaştıkları erdemler yoluyla hem bireyleri hem de devleti aşkınlık derecesine ulaştırmaktır.

Yeni Platoncular açısından Platon'un ideal devleti, bir anlamda, tanrıların mekânıdır. Asıl ulaşılması gereken, yani ideale en yakın veya ikinci sıradaki devlet hedefi, Platon'un *Yasalar* adlı çalışmasında tanımladığı devlet modelidir (O'Meara, 2003, s. 93). Bu nedenle yeni Platonculukta siyaset tasarımı ve bununla bağlantılı din ve hukuk anlayışı *Yasalar*'da tarif edilen devlet anlayışına uygun bir biçimde kuramlaştırılmakta ve bireyleri yüceltecek bir kutsal devlet tasarımı öngörülmektedir. Farklı bir deyişle, bireyler, siyaset bilgisiyle kazanılan erdemler yoluyla ruhlarını bedenlerinin esaretinden kurtaracak ve böylelikle ilahi âlemin bilgisine erişecektir. Böylesi erdemlerden oluşan devlet, bireylerin ilahileşmesi yoluyla *Yasalar*'da tarif edilen devlet tanımına uygun hale gelecektir. Yeni Platonculara göre, erdemleri bakımından en üst düzeye yükselmiş filozofların işlevleri, Platon'un mağara metaforundakine benzerdir. Yani bir anlamda mağaraya geri dönüşür.

Platon'un siyaset felsefesinin temelinde duran bilgi ve erdem öğelerinin, Fârâbî'nin siyaset düşüncesinin de temel unsurlarını teşkil ettiği söylenebilir. Platon gibi Fârâbî de çalışmalarında ideal/ütöpik bir şehir/devlet tasarımı ile mükemmel, rasyonel ve erdemli bir hükümetin ilkelerini araştırmıştır. Platon'da demokrasi hem ilkeleri bakımından hem de ahlaki anlayış itibarıyla eleştirilmektedir. Platon'un dönemindeki rejime (demokrasi) ilişkin eleştirilerinin bir bölümü Fârâbî tarafından da paylaşılmaktadır. Bu nedenle, her iki düşünürün siyasete ve devlete ilişkin düşüncelerinin karşılaştırılabilirliği ve günümüz siyasetine yansımalarının daha iyi anlaşılabilirliği için, izleyen bölümde, Fârâbî'nin siyaset felsefesi ve erdemli şehir tasavvuruna değinilmektedir.

Fârâbî'nin Siyaset Felsefesi ve Erdemli Şehir Tasarımı

İslam felsefesinde hâkim olan anlayış, Allah'ın insan aklının sınırlarını aşan ve/veya aklın erişemeyeceği bir gizem olduğudur. Bu anlayış değişmez ve baskın bir özellik gösterir. Bu genel inanışa rağmen İslam felsefesinde irade özgürlüğüne ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bazılarına göre, insanın iradesini belirleyen Allah'ın takdiri olması nedeniyle, insan eylemlerinden ötürü sorumlu tutulamaz. Zira o, iradesini kendi yetisiyle kullanmaya ehil ve özgür bir varlık değildir. Diğer bir düşünceye göre ise insanlar Allah tarafından değerlendirilmek kayıtlı ve şartıyla kendi iradeleriyle eylemek üzere serbest bırakılmışlardır. Ancak Allah onların neyi yapacaklarının, neyi yapmayacaklarının bilgisine sahiptir. Ancak insanlar bunun bilincinde olarak eylemde bulunmazlar. Bu yüzden de eylemlerinden ötürü Allah'a karşı sorumludurlar (Cevizci, 2010).

Yukarıda belirtilen irade özgürlüğüne ilişkin iki farklı yaklaşımdan da anlaşılacağı üzere, din-felsefe karşıtlığı İslam felsefesi anlayışında, temel bir belirleyici olma özelliği göstermiştir. Söz konusu karşıtlığın yorumuna -bir anlamda aşılmasına- ilişkin olarak 1) uzlaştırmaya yönelik, 2) felsefeyi öne çıkaran ve 3) dini öne çıkaran buna karşın felsefeyi dışlayan üç anlayış göze çarpmaktadır. Fârâbî'nin anlayışının, felsefeyle din arasındaki olası uzlaşmazlıkları ve gerilimi azaltmaya ve uzlaştırmaya yönelik bir anlayış olduğu söylenebilir. Fârâbî'ye göre dinin de felsefenin de amacı, doğruyu ve iyiyi öğretmektir. Bu bağlamda, din ile felsefenin farkı söylemlerinde ortaya çıkmaktadır. Din daha sembolik ve örneklemeli bir diskura başvururken, felsefe akli önceleyen evrensel bir dil kullanmaktadır. Fârâbî'nin felsefi anlayışında akıl doğru bilgiye ulaşmanın bir aracıdır. Keza din ve felsefe doğru bilgiye ulaşmanın araçlarıdır. Bu nedenle ikisi arasında bir uzlaşımın olması akla uygun bir gerekliliktir (Cevizci, 2010).

Fârâbî'ye göre, peygamberler ideal bir devlet için geçerli olacak siyaset normlarını vahye dayalı olarak belirleyebilir. Bununla birlikte, bilgiler peygamberlere vahiy yoluyla aktarılabilirdiği gibi, onlar vahiyden edindikleri bilgiyi vahiy eden Allah'ın kendilerine bahsettiği özgün yetiler sayesinde kendileri de yorumlayabilirler (Fârâbî, 2004, s. 44). Bu yorumlama hem eylemler hem de inançlar açısından geçerlidir. Eylemlerle ilgili kısım fıkıh ilmince, inançlarla ilgili kısım da kelam ilmince düzenlenir. Esasen Fârâbî'nin fıkıh ve kelama biçtiği rol, bir anlamda, devletin düzeninin ve bekasının sağlanmasında siyaset ilmine yardımcı olmaları yönüyle anlamlıdır (Mahdi, 2015, s. 94). Ancak Fârâbî'ye göre, felsefenin kuramsal yönü ile ilgili örnekleri içeriğinde bulunduran fıkıh, siyaset ilminin ana parçasıdır (Mahdi, 2015, s. 52; Aydın, 2002, s. 31-33). Fârâbî (2004, s. 54)'ye göre siyaset ilmi; devletleri oluşturan bireyleri bu dünyada erdeme, ahirette de en yüksek mertebeye ulaştırmaya yönelik davranışları, iş bölümü usullerini, liderlerin nasıl olması ve nasıl eğitilmesi gerektiğini araştırmalıdır. Fârâbî (1999, s. 227) açısından siyaset bilimi, erdemli bireylerden oluşan bir toplum kurgusu açısından en yararlı bilimdir. Fârâbî ayrıca, siyaset biliminin kendi konularını ve alanını düzenlemesi açısından metafiziğe de ihtiyacı olduğunu düşünmektedir (Fârâbî, 2011, s. 90).

Fârâbî (1991, s. 117)'ye göre, insan her şeyden önce siyasal bir varlık (*zoon politikon*)⁵ olup yaratılışı itibarıyla yalnız yaşamaya uygun bir canlı değildir. Yalnız yaşaması ve çalışması veya sosyal hayata katılma imkânları sınırlıysa beşerî olgunluğa erişemeyecektir. Yeryüzü ancak, insanların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde bir araya gelmesi ile bayındır hale gelebilecektir. Zira toplumun ürettiğini herhangi bir insanın tek başına üretebilmesi mümkün değildir (Sankari, 1970, s. 10-11). Fârâbî'ye göre, “çiftçilik yapmakla yükümlü olan bir kimse, kendisine saban kerestesi sağlayacak bir marangozun, saban demiri sağlayacak bir demircinin, koşum öküzü sağlayacak bir sığır tüccarının yardımı olmadan bu mesleği tam olarak yapamayacaktır” (Fârâbî, 2004, s. 53). Toplumsal yaşam, mutlak suretle, yardımlaşmayı gerektirir. Esasen, sosyalleşme içgüdüsel bir ihtiyaç olup, onu harekete geçiren psikolojik bir dürtü söz konusudur. Ayrıca insanın fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve bu yolla biyolojik varlığını devam ettirebilmesi sosyal bir organizasyona dahil olmasına bağlıdır. Kuşkusuz bu durum iş bölümünü de zorunlu kılmaktadır. Dahası, insanların fitratında doğruya ve mutluluğa ulaşma isteği vardır. Bu bakımdan, Fârâbî'ye göre -tıpkı Platon'un da söylediği gibi- insanlar bir arada ve mutlu olabilecekleri bir topluluk içinde yer almak isterler.

Fârâbî'ye göre bu noktada insanlar arasındaki iletişimi ve sosyal organizasyonu sağlayacak en önemli araç ‘dil’dir. ‘Dil’in; devlet oluşumundaki sosyal etkisinin yanı sıra, kavramların metafizik unsurlarını açıklamak bakımından da yeri önemlidir. Erdemsiz devletler yüce yaratıcı, faal akıl (imam/peygamber) ve avam akıl (insan akli) sıralamasının karıştığı devletlerdir. Zira erdemsiz

⁵ Esasen insanı ‘*zoon politikon*’ olarak tanımlayan Aristoteles'tir. Bkz. Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, Çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2015.

devletlerin liderleri siyasî öğretilerini ve metafizik kavramlara ilişkin açıklamalarını vahiyle destekleyemediği için, doğal düzenden sapar. Faal akli ve onun aracı dili kullanarak toplumsal düzeni avama aktaramaz; bunun sonucu olarak da erdemsiz ve yabancılaşmış insan toplulukları ortaya çıkar (Bayraklı, 2000, s. 40).

Fârâbî'nin siyaset felsefesinin ana kavramları; 'devlet', 'felsefe' ve 'din' kavramlarıdır. Fârâbî'ye göre din, felsefenin âdeta bir görüntüsü ve/veya onun bir temsilidir. Bu bağlamda, felsefe; neden, mantık, sıra ve zaman bakımından dinden önce gelir. Ancak bunun aksi gerçekleşirse, yani eğer din peygamber olmaksızın ve belirli bir süreç tamamlanmadan ortaya çıkarsa, bu durumda, felsefenin bir görünümü ve/veya temsili halini alamayacak; sonuç olarak felsefeyle bir çatışma ortamına girecektir. Nitekim erdemsiz devletlerde din bu biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle erdemsiz devletlerin dinleri de erdemsizdir (Cabiri, 1997, s. 74-81). Erdemli devletlerde din kendi ilmini oluşturur. Bu devletlerde kuramsal bilgi ve ahlaki değerler fıkıh ve kelam yoluyla kazanılır.

Kuramsal bilgi ve ahlaki değerleri fıkıh ve kelam yoluyla edinemeyenler, doğal olarak, peygamberin/imamın erdemli devlet için oluşturulan dini inanç esaslarını ve fiillerini ya anlayamazlar ya da anlamak istemezler. Böylelikle de her erdemli devletin içeride ve dışarıda düşmanları olacaktır. Bunlar erdemsiz insanlar ve/veya erdemsiz devletlerdir. Liderleri peygamber/imam olmayan erdemsiz devletler, erdemli bir toplumun ve onu kuran öğelerden biri olan din kurallarının temelini teşkil eden vahiy bilgilerine sahip değildirler. Erdemsiz devletlerin dinlerinin temelini, itibar edilmeyecek ve hatta sapkın denilebilecek felsefî görüşler oluşturur. Bu yüzden erdemsiz devletler, erdemli devletlerdeki ölçüde mutluluğa ulaştıracak bilgilere erişemezler (Aydınlı, 2002, s. 129). Bu nedenle de erdemli devletlerdeki örneklere benzer bir insani bir yaşam biçimini kuramazlar.

Fârâbî'nin günümüze etkilerini irdeleyen bir kısım araştırmacı, modernitenin seküler mantığının aşırı dünyevileşmiş toplumsal yaşamımızı düzenleyecek değerler üretmeye elvermediği noktasından hareketle onu muhafazakâr bir yorumla okumaktadır. Değişik bir açıdan bakıldığında da günümüz siyasetinde 'erdem' ve 'mutluluk' kavramlarından ziyade 'güç' kavramının hâkim olduğu bir anlayış yaygındır. Buna karşın bu anlayış, özellikle de postmodern diye nitelendirilebileceğimiz yaklaşımlarda ciddi bir biçimde eleştirilmektedir. Bugün baktığımız yerden bu eleştirilerin Platon'da bulamadığımız kaynaklarını, kısmen de olsa, Fârâbî'de gözlemlemek mümkündür. Bu nedenle, izleyen bölümde Platon ile Fârâbî'nin siyaset felsefesi ve devlet tasarımları karşılaştırılmaktadır.

Platon ile Fârâbî'nin Siyaset Felsefesi ve Devlet Tasarımları Karşılaştırılması

Modern dönemde yapılan pek çok çalışmada, Fârâbî'nin siyaset felsefesinin özgün yönlerinin, Platon ve Aristoteles'in eserlerinden derlendiği yönünde görüşler mevcuttur. Nitekim Platon'un *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* adlı çalışmalarının bütünüyle olmasa da Arapçaya kazandırılmış olduğu, Fârâbî'nin Platon'a yaptığı atıflardan da anlaşılmalıdır (Bayrakdar, 1997, s. 42-46). Ancak Fârâbî, Helenistik dönem felsefesinden alıntılar yapmakla yetinen ve bu bağlamda basit derlemeler yapan bir düşünür değildir. Tam tersine Fârâbî, semavi bir dinin ve ilahi hukukun baskıcı etkisi altında, klasik dönem siyaset felsefesi ile dindar bir toplumda yaygın öğretiler arasındaki farklı bakış biçimlerini de yansıtan, bir anlamda, Platon düşüncesini kozmopolit imparatorluk ölçeğine taşıyarak özgün bir siyaset anlayışı geliştiren bir düşünür olmuştur (Gutas, 1997, s. 101). Bu bağlamda Fârâbî'nin, Platon'dan esinlenmekle birlikte, kendine özgü bir siyaset felsefesi oluşturduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere Fârâbî'de, Platon'a benzer biçimde, organizmacı bir anlayış hâkimdir. Fârâbî bu bağlamda devletin insan yapısında benzer bir yapıda olduğunu ve hatta insan için geçerli

olan yapının, bütün evren için de emsal olabileceğini düşünmektedir. Evrendeki düzeni anlatırken de her türlü canlılık/varlığın, yaratıcısı olan yüce varlığı taklit ettiğini veya ona benzemeye çalıştığını ve bu silsilenin Allah'ta son bulduğunu söylemektedir. Fârâbî'de bu benzeyiş hiyerarşik bir düzenin gereği olarak alttakinin üsttekini taklit etmesi olarak biçimlenmekte, farklı bir deyişle, Fârâbî'de yaratıcıya benzeme isteği ve gayreti siyasi bir anlam kazanmaktadır.

Bu açıklama biçimi çerçevesinde erdemli bireyler, yetenekleri ve zihni kapasiteleri ölçüsünde, Allah'ın bahsettiklerinden nasibini, yani O'nun bilgi, adalet, sevgi, şefkat cömertlik gibi vasıflarından hisselerine düşenleri almaya çalışacaktır. Bu bağlamda, erdemli devleti oluşturan temel unsur, özgür iradeye sahip bireyler olduğundan Allah'ın insanlara doğuştan verdiği yetkinlikler doğal bir düzeni oluşturmada yeterli olmayacaktır. Bu düzen ancak, belirli ilkeler ve yasalar aracılığıyla kurulabilecektir. Bu noktada; peygamberlere, imamlara, filozoflara yani kanun koymaya yetkin ve ehil kişilere ihtiyaç vardır. Bu yönüyle bakıldığında Fârâbî'nin yüce varlığa benzeme gayretine fazlasıyla siyasi bir içerik kattığı görülecektir.

Fârâbî'nin gözünde yönetimdeki yetkinlik yaratılıştan gelen özelliklerin yanı sıra eğitime göre biçimlenir ve farklılaşır. Bu bağlamda, Fârâbî'nin filozofların eğitimlerine ilişkin olarak öngördüğü eğitim süreci, bir bakıma, Platon'un *Devlet* adlı çalışmasında anlatılan süreç ile benzerlikler göstermektedir. Ancak eğitiminin içeriği Platon'dan görece ayrılmaktadır. Fârâbî'ye göre, bireylerin mutluluğa erişmeleri ancak kuramsal, düşünsel, pratik ve ahlaki bilimler aracılığıyla geliştirilen erdemleri edinmeleri ile mümkündür. Bunların içinde en vazgeçilmez olanı da kuramsal eğitimlerdir. Kuramsal eğitimler olmaksızın erdemleri edinmek mümkün değildir. Fârâbî'ye göre, bu erdemleri kazanan kişi artık imam ve/veya reis-ül evveldir. Oysa ki Platon'da eğitim sürecinin amacı, salt, mağaradakilere dönerek onlara gölgelerin yansıması olduğunu anlatmak ve onları idealerin aydınlık bilgilerine ulaştırmaktır (Bayrakdar, 1997, s. 224).

Fârâbî'ye göre, peygamberler, bilmesi gerekenleri kesin ispatlar (vahiyler) yoluyla bilirler. Onları izleyenler ise onlara güvenmek suretiyle, onları takip ve tasdik etmek suretiyle bu bilgiye ulaşırlar. Geri kalanlar da onları temsil eden örnekler, semboller ve ritüeller aracılığı ile bilirler. Bu bilgi kümeleri içerisinde en kesin bilgi peygamberlerin bilgisidir (Mahdi, 1999, s. 221). Örnekler, semboller ve ritüeller aracılığıyla bilenler ise doğru bilgiye ancak kendi donanım ve yetenekleri çerçevesinde ulaşabilir. Bu bağlamda, Platon'un idealer anlayışının da Yeni Platoncu 'ruhun mistik yükselişi' düşüncesinin de Fârâbî'deki anlayışın metafizik içeriğini doldurmadığı görülecektir. Esasen her ne kadar Fârâbî'de bu içerik, görünürde, Helenistik dönemdeki felsefi yaklaşımlardan izler taşısa da İslam'ın temel inançlarının oluşturduğu bir çerçeveye de desteklenmesi nedeniyle kökten değişikliğe uğradığı söylenebilir. Farklı bir deyişle, Fârâbî'nin devlete ilişkin görüşlerinin, bir bakıma, devletin bireyin erdem ve mutluluğundan yola çıkılarak idealize edileceği düşüncesi düşüncesinden ötürü Platoncu olduğu ancak söz konusu alanın içerikleri konusunda ondan ziyadesiyle ayrıldığı söylenebilir.

Bu çerçevede Fârâbî, peygamberleri, imamları, filozofları veya kanun koyucuları, bireyleri özelliklerine bağlı olarak, uygun yerlere yerleştirmek suretiyle bir nevi silsile-i meratip (hiyerarşi) oluşturur. Bu anlayış bir sınıf kavramını ve sınıfsal bölümlenmeyi de beraberinde getirmektedir. Sınıfsal bölümlenmeyi Platon'da da görmek mümkündür. Yukarıda belirtildiği üzere, Platon'un devleti üç sınıftan oluşurken Fârâbî'nin erdemli devletinde beş farklı sınıf göze çarpmaktadır. Fakat Platondakinden farklı olarak sınıflar arasında geçiş mümkündür. Hatırlanacağı üzere, Platon'un ideal devleti filozoflar, koruyucular ve üretici sınıftan oluşmaktadır. Fârâbî (1993, s. 65)'de ise 1) filozoflar, 2) lisan sahipleri kapsamında; hatipler, şairler, müzisyenler, diğer sanatçılar ile ölçüm ve teknik işlerle

uğraşanlar, 3) hukukçular, doktorlar, mühendisler muhasebeciler ve müneccimler, 4) askerler ile 5) esnaf ve zanaatkârlar, çiftçiler, çobanlar ve zenginler bulunmaktadır.

Platon'un ideal devletinde doktorlara ve hâkimlere ciddi anlamda bir ihtiyaç söz konusu değildir. Zira onun devletinde yaşayan bütün insanlar uygun ortamda yetişeceklerinden, hastalıkların nadiren görülebileceği varsayılmıştır. Aynı şekilde, Platon'a göre, devlete hizmet edemeyecek derecede hasta olanlar ölüme terk edilmelidir. Benzer bir durum hukuki konular için de geçerlidir. Zira Platon'un ideal devletinde ciddi anlamda bir hukuki uzlaşmazlığın olmayacağı varsayılmış ve hâkimlerin sadece koruyucular arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için kullanılacağı belirtilmiştir. Oysa ki Fârâbî'nin sınıfsal bölümlenmesinde hem hukukçulara hem de doktorlara yer verilmiştir. Fârâbî'nin sınıflandırmasında Platon'dan ayrı olarak göze çarpan: lisan sahipleri kapsamında sıralananlardır. Lisan sahipleri sınıfın, erdemli devletin salt yasalar çerçevesinde değil görüş ve inançlar çerçevesinde oluşturulması ihtiyacı nedeniyle sıralandığı söylenebilir. Ayrıca Fârâbî'nin bölümlenmesindeki sıralama sert bir üst-ast sıralaması da değildir. Örneğin en alt sınıfta yer alan zanaat ve meslek sahipleri ilk dört sırada yer alanlar tarafından horlanmazlar.

Platon *Devlet*'te aile kavramına hiç değinmezken, *Yasalar* adlı çalışmasında çocuklar ve kadınlar konusundaki yaklaşımı değiştirmiştir. Fârâbî'de ise devletin mensupları arasında bir cinsiyet ayrımı yoktur. Fârâbî, bu bağlamda, kadın erkek ayrımı yapmaksızın sadece erdemli yurttaşlardan bahsetmektedir. Esasen, Fârâbî'yi Platon'dan ayıran en özgün yönlerden biri de onun aileden başlamak üzere toplumsal yaşama bakışıdır. Fârâbî'ye göre, devletin en küçük sosyal birimi ailedir. Aile, dört farklı ilişkiyi bünyesinde barındıran bir yapıdır. Bunlar; eşler arasındaki ilişki, köle ile efendi arasındaki ilişki, baba ile oğul arasındaki ilişki ve mülk sahibinin mülk ile ilişkisidir. Ailenin üzerindeki sosyal birim de mahalledir. Ailenin ve mahallenin devlete ilişkisi bir tür devlete hizmet ilişkisi olarak belirir. Bu bakımdan, aile ve mahalle, daha büyük bir düzen içinde birbirlerinin parçası, dolayısıyla da her ikisi de devletin birer parçasıdır. Yetkinliğe ulaşmış en küçük insan topluluğu ise devlettir. Milletler ise çeşitli devletleri bünyesinde barındırır. Bu sıralamayı yapan Fârâbî nihai analizinde yeryüzünde yaşayan bütün milletleri içine alacak erdemli bir dünya devletinden de söz etmektedir.

Fârâbî de, Platon'a benzer şekilde, devletleri sınıflandırmaktadır. Onun bölümlenmesinde devletler öncelikle; erdemli devletler ve erdemsiz devletler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Daha sonra da erdemsiz devletleri önce dörde, daha sonra da bunlar arasında yer alan cahil devletleri altıya ayırmaktadır. Platon ve Fârâbî'nin yaptığı sınıflandırmalardaki devletleri karşılaştırdığımızda Fârâbî'nin bölümlenmesinin Platon'dan esinler taşıdığı izlenimi edinilmektedir. Bununla birlikte, Fârâbî'nin devletlere ilişkin ahlak kriterleri ve metafizik kavramlaştırmalar aracılığıyla yaptığı sınıflandırmaya dikkatlice bakıldığında aralarında önemli ölçüde farklılıklar olduğu da söylenebilir. Nitekim erdemsiz devletler altında sıraladıklarına bakıldığında Fârâbî'deki devlet sayısının Platon'dakinden oldukça fazla olduğu da görülecektir. Ayrıca Platon'un ideal devlet kavramlaştırmasında en belirgin vurgu 'idealar' vurgusudur. Oysa ki Fârâbî'nin felsefesinde idealar vurgusuna benzer bir yaklaşım yeterince belirgin değildir (Sankari, 1970, s. 10-11).

Platon'a göre, ideal devlet bozularak timokraziye dönüşmekte ve bu bozulma zinciri devam ederek oligarşiye, demokrasiye ve tiranlığa dönüşmektedir. Bunlardan her birinin kurucu öğelerinin, kendilerinden öncekini yıkan öğeler olduğu dikkat çekmektedir. Fârâbî'de ise erdemsiz devlet sayısı dördür ve bunlardan biri olan cahil devletlerin sayısı ise altıdır. Bunların birbirlerine dönüşecekleri konusunda da net bir bilgi verilmemektedir (Walzer, 1985, s. 329). Ayrıca, Platon bu dönüşüme ilişkin olarak, insanın benzer ruhsal özelliklerindeki dönüşümü örnek almakta ve bu dönüşümün insanda da toplumda da paralel özellikler gösterdiğini değerlendirmektedir. Ona göre, demokrasi değerlerine

sahip bir insan, bir zorbaya dönüşebilir. Benzer biçimde, demokrasiden tiranlığa geçilebilir. Oysa ki Fârâbî, devletlerin insanlara benzer bir dönüşüme uğrayacağını düşünmemektedir.

Platon'a göre, zor kullanmanın mümkün olmadığı bir devletteki özgürlük ortamı, farklı düşünceleri ve farklı yönetim şekillerini ortaya çıkarır. Böylelikle de anarşi ve kaosa yol açar. Hal böyle olunca, hiyerarşik bir düzenleme yapmak mümkün değildir. Keza bir hukuk sistemi ihtiyacı da belirgin değildir. Yöneticiler konsensüsle iş başına gelir. Bu nedenlerle demokratik devletlerde, bu kargaşa ve kaos ortamından hoşnut olmayanlar (demagoglar), rıza yoluyla ve/veya güç kullanarak (koruyucular) yönetimi ele geçirebilir. Yani, demokratik devlet kolaylıkla tiranlığa dönüşebilir.

Platon ile Fârâbî'nin demokratik devlet tanımlamaları arasında birçok benzerlik olmakla birlikte, Fârâbî'nin demokratik devlete bakış biçimi nispeten daha iyimserdir. Fârâbî'ye göre, demokratik devletler bazı yönleriyle erdemsiz devletler arasında en iyi olanlarıdır. Zira Fârâbî'nin anlatısındaki demokratik devlette sıcak ilişkiler vardır. Bununla birlikte, demokratik devletler erdemsiz devletlerin en kötüsü de olabilirler. Zira demokratik devletteki huzur ortamı bazılarını kendi yetenekleriyle hırslarını birleştirerek üstün olmaya teşvik eder. Dolayısıyla huzurlu görünen bu devletleri aklın yönetmediği haller ortaya çıkabilir. Bu durum daha ziyade devletin büyümesiyle ilgili bir şeydir. Zira nüfus dışarıdan alınan göçlerle arttıkça ve farklı soy bağına sahip insanlar birbirleriyle evlendikçe düşünce biçimleri farklılaşır bu da karmaşa ve kaosa yol açar.

Fârâbî'nin erdemli devleti, Platon'un anlatılarındaki '*Polis*' (Eski Yunan şehir devleti)'nden daha geniş bir şeye karşılık gelmektedir. Esasen, Fârâbî'nin siyaset felsefesinde, Platon'dan farklı olarak, evrensellik ve çoğulculuk ilkeleri belirgin bir biçimde göze çarpmaktadır. Fârâbî'ye göre, bu bağlamda, erdemli devletlerden oluşmuş milletler, erdemli devletten daha iyi, erdemli yeryüzü devleti de erdemli milletten daha iyidir (Bayraklı, 2000, s. 90). Fârâbî'nin bu üstünlük sıralamasının en üstü, bir bakıma, İslamiyet'teki ilahi hukuk tarafından yönetilen ümmet kavramına karşılık gelmektedir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, Fârâbî'nin evrensellikten kastının; realist uluslararası ilişkiler kuramının tariflerindeki gibi güç kullanmak suretiyle diğer milletleri bir üstün gücün altında toplamak düşüncesi değil, dünyadaki yaşayan bütün erdemli milletlerin kendi rızalarıyla oluşturduğu bir devlet tasarımı olduğudur. Bu noktada, kuşkusuz, Fârâbî'nin erdemli devletinin Platon'daki zihni ideal devlet tasarımıdaki ütöpik boyutlardan esinler taşımadığını öne sürmek güçtür. Ancak Platon'un *Devlet* adlı çalışmasında tarif ettiği ideal devlet, idealaların ışığında aydınlanacak -tümüyle ütöpik- bir devlet iken *Yasalar*'da yasalarla yönetilen bir devlete -gerçeğe-dönüşmüştür. Bu bakımdan Fârâbî'nin devletinin, bir anlamda, Platon'un *Yasalar*'daki devlete karşılık geldiğini söylemek daha doğru olacaktır (Najjar, 1980, s. 112).

Fârâbî ile Platon'un siyaset felsefesi arasındaki en temel farklılıklardan birisi de Platon'un siyaset kuramının ve devlet çözümlerinin tarihsel referanslarının Fârâbî'ninkinden belirgin bir biçimde ayrılmasıdır. Platon, devletlere örnekler verirken mutlaka Eski Yunan devletlerine atıf yapmaktadır. Örneğin, oligarşiye örnek olarak Spartalıları verir (Popper, 1967, s. 22-37). Fârâbî'de ise Platondakine benzer örneklendirmelere rastlanmamaktadır. İlk bakışta Fârâbî'nin, muhtemelen, dönemi itibarıyla İslam tarihinde erdemsiz devletlere uygun örnekleri bulamadığı ve/veya örnek vermek istemediği için suskun kaldığı akla gelmektedir. Ancak erdemli devletlere ilişkin örneklendirmeler de yoktur. Oysa ki Fârâbî'nin kendi dönemine ilişkin örnekler bulması imkân dâhilinde idi. Fârâbî'nin suskun kalmasının nedenini, siyaseti tarihsel olaylara indirgeyerek ele almayan tarzında aramak daha akla yatkın görünmektedir.

Platon ile Fârâbî, yasalar konusunda pek çok yerde aynı düşüncede olmakla birlikte, filozofun mevcut olmadığı veya değişmek zorunda kaldığı durumlarda yeni yasalar koyma ihtiyacının karşılanması noktasında birbirlerinden ayrılmaktadır. Platon, bu durumda yasa koyma görevini yasamanın

yapacağını belirtmekte, buna karşın Fârâbî, devletin devamlılığı anlayışı çerçevesinde, peygamberlerin olmadığı dönemde Hz. Muhammed'in son peygamber olması nedeniyle Hz. Muhammed sonrası dönemde- fıkıh ilminin devreye gireceğini belirtmektedir. Fârâbî, bu yönüyle izlenecek yolu ilmi kıstaslara bağlayarak daha net ve akla yatkın bir hukuk anlayışı ortaya koymaktadır (Fârâbî, 2004, s. 49-50).

Daha önce Fârâbî'nin sınıfsal bölümlenmeye ilişkin değerlendirmelerinde de yer verildiği üzere, devlet bütün hayatları boyunca aynı işi yapan, birbirine benzer özelliklere sahip insanları barındıran bir yapı değildir. Aksine, devlet, filozof, şair, hatip vb. her türlü meslek gurubunun bulunduğu bir yerdir. Fârâbî'ye göre, erdemli devlete bu canlılığı veren unsurlardan birisi de muhaliflerdir. Ancak o erdemli devlette ortaya çıkabilecek muhalif grupların ve bir topluluk ya da bir devlet oluşturmaya fırsat bulamadan erdemli devlet içinde eriyip gideceğini belirtmektedir (Fârâbî, 2000, s. 88-104). Bu yönüyle bakıldığında, Fârâbî'nin devletini ideal devlet modelinden ayıran önemli hususlardan biri, muhalif/düşman unsurlardan söz etmesi ve bunlara karşı bir anlayış ortaya koymasındır. Platon'un çalışmalarında ideal devlet bozulduğunda, koruyuculardan bir grubun devleti ele geçirebileceği ve yönetim biçiminin dönüşebileceği belirtilmektedir. Buna karşın Fârâbî muhaliflerden söz ederken herhangi bir sınıfsal tanıma başvurmamakta ve erdemli devlet kurumları tarafından muhaliflere yönelik olarak uygulanacak önlemler ile güç kullanımı ve cezalandırmaya ilişkin konuları tartışmaktadır.

Fârâbî'nin, çalışmalarında siyaset kavramı yerine siyaset felsefesi kavramını kullandığı dikkat çekmektedir. Esasen, Orta Çağ'daki hâkim siyaset anlayışında siyaset teolojisi ile siyaset felsefesi arasındaki ayrım da dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, bir karşılaştırma yapabilmek için Fârâbî'nin siyaset felsefesine yüklediği anlamın, siyasal düşünce, siyasî ilâhiyat ve siyaset bilimi açısından karşılıklarına bakmak ve bunları Orta Çağ'daki hâkim anlayışlarla karşılaştırmak gerekir.

Siyaset felsefesinin tarihsel gelişiminin Fârâbî'nin siyaset felsefesine yönelik kavramsal çözümlenmeleri üzerinde derin etkileri olduğu söylenebilir. Keza Aristo ve Platon öğretisini farklı bir şekilde yorumlayarak farklı denilebilecek bir siyaset felsefesi anlayışı geliştiren Yeni Platoncu anlayışın da Fârâbî'nin siyaset felsefesi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Keza, ilgili literatürde Fârâbî'ye özgü düşüncelerin -Platon ve Aristo'da izleri bulunmayan- kökenlerini Yeni Platoncu yaklaşımlarda arama eğilimi görüldüğü de söylenebilir. Buna karşın, Fârâbî'nin siyaset felsefesine ilişkin düşünceleri, esas itibarıyla, Yeni Platoncuların bütünüyle ilahiyat ve mistisizm temelinde geliştirdikleri içerikten oldukça farklıdır.

Fârâbî'nin, siyaset felsefesinin içeriğine dikkatlice bakıldığında, Onun siyaset felsefesini siyasal düşünce ve siyasî ilâhiyattan bağımsız bir alan olarak görmediği anlaşılır. Ona göre siyaset felsefesi salt siyasal düşünceye karşılık gelen bir şey değildir. Ayrıca, siyaset felsefesi, metafizik alandan bağımsız bir mesele de değildir (Korkut, 2005, s. 226). Bununla birlikte, Fârâbî'nin siyaset felsefesinin bütünüyle siyasî ilahiyata karşılık geldiği de söylenemez. Zira siyasî ilâhiyat, siyasî düşünceyi ilahiyat çerçevesinde kuramsallaştırırken, Fârâbî'de siyaset felsefesi, siyasî ilâhiyat ve doğal hukukun yanı sıra insan yapısı hukuk kuralları ile bunların ilahi yasayla çelişkilerini de ele alır ve uzlaştırmaya çalışır.⁶ Bu nedenle, bir bakıma, Fârâbî'nin siyaset felsefesinin bazı yönleriyle Platoncu olduğunu kabul etmemek mümkün değildir. Zaten Fârâbî de kendisini Platon'un öğrencisi olarak tanıtmış etmiş ve adeta, onun felsefi düşüncelerinin âlemine kazandırılmasını âdeta yerine getirilmesi gereken önemli bir görev olarak kabul etmiş; kendisini ise zaman ve mekânında bu felsefenin anlatılmasına memur biri olarak görmüştür.

⁶ Bu türden uzlaştırma gayretlerine hem Musevîlik düşüncesinde hem de Orta Çağ Hıristiyan düşüncesinde rastlamak mümkündür.

Sonuç

Neoliberal dönemde hâkim kapitalistleşme eğiliminin, insanlar ve devletlerin çoğunu ekonomik gelişmişlik ve daha fazla özgürlükten ziyade daha çok yoksunluk ve yoksulluğa ittiği gerçeği giderek daha belirgin hale gelmektedir. Belki de bu nedenle, günümüzde Batılı düşünürlerinin pek çoğu - *Matrix*, *Fight Club*, *Artificial Intelligence* ve *Heroes* benzeri sinema filmleri ve dizilerde de açıkça gözleyebileceğimiz gibi- toplumların mutluluğu adına sıkça Platon'un temsil ettiği klasik siyaset felsefesinin yeniden canlandırılması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Bu görüşte olanlar, aynı zamanda, günümüz siyaset biliminin Platoncu gelenekten alacağı pek çok şey olduğunu da savunmaktadır.

Türkiye'de, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana siyasetin farklı renk ve seslerinin bir ahenge dönüştürülmesinde ortak zeminin dayanacağı ilkelerin nereden devşirileceği her dönem tartışmalı bir konu olma özelliği göstermiştir. Fârâbî'nin siyaset felsefesi ve erdemli devlet anlayışı, bu ilkelerin devşirileceği bir kaynak olmanın yanı sıra, günümüz Türkiye'sinin toplumsal dayanışma ve demokratikleşme gayretlerine de hizmet edebilecektir. Zira Fârâbî'nin erdemli devleti, evrensel manevi değerlere sahip, daha adil, insancıl ve iş birliği yoluyla barış içinde bir arada yaşama pratiği geliştirmiş bir insan topluluğunu tanımlamaktadır. O'nun erdemli devleti ayrıca, farklı renk ve sesleri, yalnızca gelişmiş altyapıları, finansal ve maddi kaynakları ile değil, aynı zamanda yüksek düzeyde manevi ve ahlaki gelişim ile evrensel bir senfoniye dönüştürmeye yönelik bir tasarımdır. Bu bağlamda, Kalın'ın da ifade ettiği gibi, farklı renk ve seslerin evrensel bir senfoniye dönüşebilmesi için Türkiye'nin en çok ihtiyacı olan şey, farklılıkları birleştirebilecek bir ortak ilke, bir ortak iyi, ortak evrensel bir amaçta birleşmek olmalıdır. Bu amaç sağlandığında yaşanan yer şu ülke, bu bölge, o devlet olmaktan çıkacak ve gerçek anlamda bir '*kosmo-polis*' olacaktır (Kalın, 2008).

Esasen kozmopolit kelimesinin etimolojisi, sözü edilenleri çarpıcı bir şekilde içermektedir. '*kosmos*' ve '*polis*' kelimelerinden oluşan kozmopolit kavramı, bir bakıma, dünya vatandaşlığına karşılık gelecek bir kavramlaştırımadır. Ancak şu da gözden kaçırılmamalıdır ki buradaki kasıt postmodern-liberal söylemin ürettiği 'dünya vatandaşı' kavramı değildir. Zira '*kosmos*' terimi sadece 'evren' sözcüğünün değil, aynı zamanda düzenin de karşılığıdır. Benzer biçimde '*polis*' tam da Fârâbî'nin 'Medine'sinin karşılığı olduğu söylenebilir. Eski Yunan'da şehir-devleti denilen siyasi birime karşılık gelen bu kavramı evrensel bir ölçekte yorumlayan Fârâbî, Platon düşüncesindeki ideal devleti, erdemli devlet kavramıyla gerçeğe uyarlamıştır. Fârâbî'nin erdemli devleti, ne Augustinus'un *Tanrı Devleti* adlı eserindeki ne de Platon'un ideal devletindeki derecede yalın bir kurgudur. Bu açıdan bakıldığında, Fârâbî'nin hem siyaset felsefesinde hem de erdemli devlet anlayışında, erdemli bireyler ile bunların yaşadığı mutlu ve gönencili şehirler/devletler oluşturmak adına, gerek ülkemizdeki yaygın siyaset anlayışı ve felsefesinin gerekse de günümüz insanların ve dolayısıyla toplumlarının yararlanacağı birçok unsur bulunabilecektir.

Kaynaklar

Ağaoğluları, M.A. ve Köker, L. (2004). *Tanrı devletinden kral devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.

Aristoteles. (2015). *Nikomakhos'a etik* (Çev. S. Babür). Ankara: BilgeSu Yayınları.

Aydın, Y. (2002). *Fârâbî'de tanrı insan ilişkisi*. İstanbul: İz Yayınları.

Aytürk, N. (2015). *Örgütsel ve yönetsel davranış, örgütlerde insan ilişkileri ve yönetsel davranış yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bayraklı, B. (2000). *Fârâbî'de devlet felsefesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.

- Bayrakdar, M. (1997). *Din felsefesine giriş*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Cabiri, M.A. (1997). *İslam'da siyasal akıl*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe tarihi: Thales'ten Baudrillard'a* (2. Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Çağla, C. (2017). *Siyaset bilimi* (2. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- De Boer, T. J. (1967). *History of philosophy in Islam* (Çev. E.R. Jones). New York: Dover Publications.
- Deleuze, G. ve Felix, G. (2017). *Felsefe nedir?* (Çev. T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eroğul, C. (2017). *Devlet nedir?* (2. Basım). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ertugay, F. (2017). *Türkiye'de ideolojiler ve devlet algısı kemalizm, milliyetçilik, islamcılık, sosyalizm, bir metin okuması*. İstanbul: Kadim Yayıncılık.
- Fârâbî (1991). *Ârâu ehli'l-medîneti'l-fâzıla* (Neşreden: A.N. Nadir). (5. Baskı). Beyrut: Daru'l-Maşrık.
- Fârâbî (1993). *Fusûlün müntezea* (Neşreden: M. F. Neccar). (2. Baskı). Beyrut: Daru'l-Maşrık.
- Fârâbî (1999). Risale fi's-siyase. L. Cheikho (Ed.), *Beirut, Islamic philosophy içinde* (s.93-151) (Ed. F. Sezgin). Vol. 10. Frankfurt.
- Fârâbî (2000). *Es-siyâsetü'l-medeniyye veya mebadi ül-mevcudat* (Çev. M.R. Ayas, A. Şehitoğlu ve M.S. Aydın). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Fârâbî (2004). *Din üstüne* (kitabı'l mille) (Çev. Y. Aydınlı). İstanbul: Arasta Yayıncılık.
- Fârâbî (2011). *İhsâu'l-ulûm, ilimlerin sayımı* (Neşreden: A. Bumelham). Beyrut:1996. (Çev. A. Arslan). Ankara: Vadi Yayınları.
- Gözler, K. (2012). *Devletin genel teorisi- bir genel kamu hukuku ders kitabı* (4. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2016). *Anayasa hukukuna giriş genel esaslar ve Türk anayasa hukuku* (25. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gutas, D. (1997). Galen's synopsis of Plato's laws and Fârâbî's talhıs. G. Endress ve R. Kruk (der.). *The ancient tradition in Christian and Islamic Hellenism içinde* (s.101-119). Leiden: Research School CNSW.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset teorisine giriş* (1. Baskı). (Çev. H.M. Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset* (14. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2016). *Leviathan* (Çev. S. Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kalın, İ. (2008). *Türkiye'nin çoğulculuk meselesi*. <https://www.setav.org/en/turkiyenin-cogulculuk-meselesi>. (Erişim tarihi:12.02.2020).
- Korkut, Ş. (2005). *Fârâbî'nin siyaset felsefesinin temel problemleri ve kökenleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Mahdi, M. (1999). Political philosophy, Fârâbî. (Ed. E. Yarshater). *Encyclopedia Iranica içinde*. New York, Vol. 9. <https://iranicaonline.org/articles/farabi-vi> (Erişim tarihi:19.02.2020).
- Mahdi, M. (2015). *Ibn Khaldun's philosophy of history*. London: Routledge.
- Najjar, F. (1980). Democracy in Islamic political philosophy. *Studia Islamica içinde*. 51 (s.107-122).

- O'Meara, D.J. (2003). *Platonopolis, platonic political philosophy in late antiquity*. Oxford: Clarendon Press.
- Platon (1998). *Yasalar* (Çev. C. Şentuna ve S. Babür). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Platon (2001). *Devlet adamı* (Çev. B. Boran ve M. Karasan). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Platon (2004). *Devlet* (Çev. S. Eyuboğlu ve M.A. Cimcoz). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Popper, K. (1967). *Açık toplum ve düşmanları kitap 1 Platon'un büyüğü* (Çev. M. Tunçay). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- TDK Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>, (Erişim tarihi: 17.04.2020).
- Tuğcu, T. (2000). *Batı felsefesi tarihi*. Ankara: Alesta Yayınları.
- Walzer, R. (1985). *Al-Fârâbî on the perfect state*. Oxford: Oxford University Press.

Romanis (Gypsies) in Medieval Cyprus

Orta Çağ Kıbrıs'ında Romanlar (Çingeneler)

Gönderilme tarihi/received: 14.06.2020

Kabul tarihi/accepted: 22.07.2020

İnceleme / Review

Bengü GÜLMEZ¹

Öz

Ticaret yollarındaki konumu ve Anadolu, Bizans ve Mısır gibi önemli coğrafyalara yakınlığı nedeniyle Kıbrıs, her zaman önemli bir ada olmuştur. Hindistan'dan başlayan ve tüm dünyaya yayılan yolculuklarında Romanların, Bizans topraklarında varlığı IX. yüzyılın başında tescil edildi. Anadolu topraklarına ise VII. yüzyılda Çukurova bölgesinden, XI. yüzyılda Doğu Anadolu bölgesinden girmişlerdir. Kıbrıs'taki en eski kayıt da 1332'de Simeon Simeonis'e aittir. Kıbrıs'ta çeşitli ulusların varlığı, doğal kaynakların zenginliği ve ticaret limanı olması her zaman olduğu gibi Orta Çağ'da da ilgi çekiciydi. Kıbrıs'taki Romanlar üzerine çok az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada, Romanların Kıbrıs'a ilk kez gelmiş olabilecekleri tarih konusu tüm yönleriyle değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Çingeneler, Kıbrıs, Orta Çağ, Romanlar.

Abstract

Cyprus has always been an important island because of its location on trade routes and its proximity to important lands such as Anatolia, Byzantine and Egypt. Romanis were registered in the Byzantine lands at the beginning of the IX century, on their journey that started from India and spread all over the world. They entered the Anatolian lands from the Çukurova region in the VII century, and from the Eastern Anatolia region in the XI century. The oldest record in Cyprus belongs to Simeon Simeonis in 1332. The presence of various nations in Cyprus, the richness of its natural resources, and the fact that it was a trading port has been interesting in the Middle Ages as it has always been. There are very few studies on Romanis in Cyprus. In this study, the issue of the date when Romanis might have come to Cyprus for the first time will be evaluated in all aspects.

Keywords: Romanis, Gypsies, Cyprus, Medieval.

¹ gulmezbengu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2339-2110.

Introduction

Romanis live scattered around the world. They differ from other people by their lifestyles. They are people who live in communities, nomadic or semi-nomadic, with their own language. Romanis, around the world are known by names such as Roms, Tsiganes, Bohémiens, Gitanes, Gitanos. They are also named with different names such as *calé* in Spain and southern France, *kale* in Finland, *çingene* in Turkey, *sinti* in Germany and *manuş* in France (Fraser, 2005, p.17). When the origins of these words are examined, it is accepted that the words used for Romanis, come from the word Egypt; in Latin *Egyptianus*, in Greek *Gyftos*, *Gitan*, *Aigyptios*, in French *Égypt*, in English *Egypt* (Radenez, 2016, p.151; Gökbilgin, 1977, p.421). When analyzed which names are given to the Romanis in today's Cyprus geography, we see the names *Kurbet*, *Ole*, *Felah*, *Kouloufos*, *Kilinghros* *Yieftos* (from the root of *Aigiptos*) and *Tsignos* (from the root of *Atsinganoi*). These words mean expatriate, nomadic, not settled, scattered (Kenrick, 2007, p.54).

Until the beginning of the XIX century, the Romanis were thought to be of Egyptian origin. For this reason, words derived from Egyptian roots are used (Altınöz, 2016, p.294). Later research determined the fact that their language and genetic characteristics were from India. The Romanis consider that the word *Gypsy* is humiliating. Inasmuch as their homeland isn't Egypt, today the word Romanis is used instead of the word Gypsy. Due to the use of the word *Gypsy* in previous studies, the word *Gypsy* is also included in the title of this article beside the word *Romani*.

The opinion that the Romanis, who left India, have followed three paths through two main branches. First group, the Doms, speaking *Ben* dialect went southward to Syria and Palestine region or went to Egypt and North Africa. It is believed that the Romanis who came to Cyprus followed this road (Dingeç, 2017, p.91). Second group, the Loms, who speak the *Phen* dialect, went to the northern route and went to Armenia, Georgia, the Balkans and Europe. And the last group is Roms, who speak the *Phen* dialect, went to the western route and reached Europe through Anatolia and the Balkans (Altınöz, 2016, p.295; Marushiakova and Popov, 2006, p.14-15; Topuz, 2010, p.65). The first movements were between V - VII centuries, the second movements between VII - X centuries and the last movements between X - XIII centuries (Yaprak, 2015, p.16).

1.The Importance of Cyprus in the Middle Ages and Departure of Romanis from India

Cyprus is a 9251 km² piece of land surrounded by the sea, located at 34 33' and 35 41' north latitude, 32 17 'and 34 35' east longitude. 65 km north of Turkey, about 110 km east Syria, 400 km south of Egypt, 960 km northwest Greece, and is located 170 km southeast of Lebanon. The strategical position of the island depends largely on its location between Athens, Jerusalem, Cairo and Istanbul. The security and integrity of the Mediterranean Region, cannot be complete without Cyprus (Gözlü, 2011, p.21). Cyprus has always been a conflict area, as a base that dominates the Middle East and the east of the Mediterranean Region (Atasoy, 2012, p.265).

In the middle ages, Cyprus and Greece in Europe were perceived as part of Egypt (Topuz, 2010, p.66; Crézé, 2019, p.1). Cyprus was on the sea route from Bari-Italy to the Holy Land (Dingeç, 2017, p.93). The island of Cyprus became the domination area of the Byzantines between 395-1191, the Crusaders between 1191-1192 and the Lusignans between 1192-1489. In 1489, the Venetians dominated the island and in 1571 the Ottoman Empire became the owner of the island.

After the Islamic conquests, when the Mediterranean Region was conquered by Muslims, Europe's commercial ties were affected. It should be kept in mind that in the Middle Ages, maritime trade was more popular than land trade. The direction of this trade was from Central Asia to Baghdad, Syria,

Africa and Spain. Cyprus was at a very critical point for the trade of the Byzantine Empire with the east (Laiou and Morrisson, 2007, p.35).

Although there are many legends about Romanis, they are from the Northern region of India. According to Taberi (1991), Romanis are descendants of the son of Prophet Noah and Sind-Hint basins are their homeland. The Romanis came to work in the region of India during the time of Erdesir I (224-242), the founder and first ruler of the Sassanid Empire, and were musicians in Iran in the time of Sassanid ruler Behram V (420-438). During the Umayyads, those who came from India (Zott) were deported by Muaviye to Antakya and the Mediterranean coasts, which were in the Byzantine border in 669-670 (Demirci, 2016, p.320). In 855, when the Arabs were defeated in the war between the Byzantines and Arabs, the Byzantines captured the Zott soldiers and their families. The Romanis were taken to the Byzantine lands. Evidence that they were taken to the Byzantine territory is the records of the existence of acrobats and veterinarians coming from India in 1050 in İstanbul (Kenrick, 2007, p.xix).

As a result of the expeditions of Mahmud of Ghazni to the Sind provinces, he took 500.000 prisoners and took the Romanis with them while returning to his land (İbnü'l Esir, 1991, p.140). At the beginning of the XI century, Romanis were within the Gaznian community as watchmen and warriors. These groups were transferred to the Seljuks after the wars, and the Romanis thus entered the Anatolian and Byzantine territory through the Armenian lands, and consequently they entered the south-east Europe (Heng, 2018, p.419).

We do not have definitive evidence for the reason why Romanis migration movements from India started. Reasons why Romanis left India may be related to factors such as occupation of their land, wars, deportation and livelihood problems. With the beginning of the spread and adaptation process of the Romanis in Europe after XV century, it became easier for us to follow on the stage of history (Crézé, 2019).

Today, the population of the Turkish Republic of Northern Cyprus is estimated to be 350,000. According to official data in 2012, the population consisted of 297,608 people (Turkish Republic of Northern Cyprus Prime Ministry State Planning Organization Economic and Social Indicators 2017). According to the Council of Europe data of Eurostat, the population of Cyprus was around 876,000 in 2019 (EUROSTAT, 2019). In the Turkish Republic of Northern Cyprus, Romanis continue their lives in the Güzelyurt and Gazi Magosa regions, where olive cultivation is predominant (Kenrick, 2007, p.55).

Romanis were in three groups in Cyprus. The first is a well-established Orthodox community, the second is the newer Muslim group, and the third is the Kaldereş group. The first group mentioned is thought to be the first settlers on the island. As mentioned above the group traveling from Anatolia to Europe might have come from Lebanon or Israel in the time of the Lusignans.

It is necessary to determine when Romanies came to Cyprus and it is important to describe their professions. It makes sense to look at the neighbors of Cyprus. Historical chronicles of Cyprus are limited, so an investigation can be made through Byzantium and Anatolia.

2. Examining the Dates of the Arrivals of the Romanis to Cyprus

It is a generally accepted that the first Romanis immigration to Cyprus took place around 1322. In these years, the island of Cyprus was dominated by the Lusignan family.

In order to find the date when the existence of the Romanis on the island of Cyprus began, the Byzantine Empire trade routes map, the routes of the Crusades and the maps of the Romanis following the departure from India should be evaluated together. An interview was made with Romani Ali Dumlupznar, who lived in Güzelyurt, in the study of the Romanis in Cyprus, published in 2003 by Adrian Marsh and Elin Strand. Ali Dumlupznar was asked questions about the history of the Romanis of Cyprus. According to Dumlupznar, the Romanis came to Cyprus from Anatolia since the 500s (Marsh and Strand, 2003). In this case, it can be thought that among the first waves of immigration from India, were those who reached Cyprus. Considering that the first wave started in the V century, it may be possible to find Romanis in Cyprus in the 500s. We already know that they were in the Çukurova region in the VII century (Demirci, 2016, p.320).

At the beginning of the XIV century, Romanis were on the island of Cyprus during the Lusignan period. At the same time, they were recorded in Europe. Although Romanis are registered in places such as Anatolia, the Mediterranean islands and the Arabian Peninsula, it is noticeable that there is no clear registration in Cyprus. Due to the strategic location of the Cyprus geography, it is conceivable that Romanis came much more earlier to this region as well. In the Lusignans period, the Romanis population may have increased or entered the records, with the effect of the Crusades.

The first Romanis presence on other islands is important for our investigation. For example, the Romanis were first recorded in Crete in 1322 and in Corfu in 1347 (Altınöz, 2017, p.565). After the plague epidemic called Black Death appeared in Istanbul in 1347, the Romanis were forced to move westward and were recorded in Prizren in 1348. Their spread in Europe continued after this date in the direction of Croatia, Bulgaria, Romania, Bohemia, Germany, France, Netherlands, Italy, Spain, Russia, Denmark, England (Kenrick, 2007, p.xix; Altınöz, 2017, p.566; Gökbilgin, 1977, p.421). It is necessary to separate the immigration waves described above from their integration to the society through other ways. The Romanis came out of India not only by immigration, but also by marriages, under the command of a king (Gila-Kochanowski, 1994, p.47).

Following the Romanis in Byzantine can shed light on our research. It is also noted that Saint Athanasia of Aegina (d.860) in Thrace in 800 gave food to Atsinganoi and in 803 Emperor Nikephoros (802-811) benefited from the magic knowledge of Atsinganoi. The right to free movement in the Byzantine territory has been granted for the Romani group who helped for an uprising in Byzantium (Göncüoğlu and Yavuztürk, 2009, p.112). These records are the first indicative evidence of the presence of Romanis in Byzantine lands.

Around 1050, the existence of the Atsinganoi group was known during the Byzantine Emperor Constantinos Monomakos IX (1042-1055). The Emperor asked for help from this group and asked for the royal hunting park located near Istanbul Sulukule to be cleaned from monsters that killed deer and other game animals. When the Romanis who were obliged to do so demanded money in return for the work they did from the Emperor, St. George The Athonite (1009-1065) claimed that they were sorcerers (Marsh, 2010, p.27). Their professions have always been recorded in the same way since the first registrations in Byzantium in IX century.

In the XIII century, Grégoire II, who was born in Lapta in the north of Cyprus around 1241, (Cypriot II Grégoire, d. 1290) served as the Istanbul Ecumenical Patriarchate between 1283-1289. Gregoire II wrote a letter to Theodore Mouzalon (d.1258), who was responsible for the Byzantine economy. His writings included statements about tax collection from Atsinganoi, who were considered religiously deviant, probably in Peloponnese (Radenez, 2016). This record is important in terms of showing their religious affiliation.

Regarding the professions of the Romanis in the Byzantine Empire, between XI-XIV century, they are known as fortune-teller, snake player, magician and animal keeper. The Patriarch of Istanbul Athanasius I (1289-1293, 1301-1309) wrote a letter to all the clergymen. He stated that they should not allow to enter their homes who are fortuneteller, lion keeper, snake player and especially Romanis. Romanis were accused of teaching satanic things (Heng, 2018, p. 421; Soulis, 1961, p.147).

In the XIV century, we know that there was a slave named Nikolas Aigyptios in Halkidiki in 1300. It can be said that he was Romanis by looking at his surname. Around 1325, it is registered that a Romani slave married a woman named Anna from here (Radenez, 2016). In addition, Byzantine historian Gregoras wrote that in 1322, Egyptian gypsy acrobats came to Istanbul (Gregorae, 1829, p.379).

Leonardo di Niccolo Frescobaldi, who belonged to a noble family, made a trip to Egypt and the Holy Land and shared his observations. In 1384, Leonardo di Niccolo Frescobaldi noted that he saw many Romanis outside the walls of the city of Methoni (Frescobaldi, 1818, p.73). In the Middle Ages, the city of Methoni was an important naval base for the Venetians. In 1422, Muratori noted that he saw the spooky looking Chingani or Chingari community in Bologna, Italy and that they had a great-talented chef named Duke Andrea (Muratorii, 1731, p.611). Lodovico Antonio Muratori, a historian and librarian, has written twenty-eight volumes on Italian medieval history. The works of Frescobaldi and Muratori, are reliable sources. So, in the late XIV century and early XV century, Romanis were recorded in Greece and Italy.

Towards the end of XV century, there were Romanis in Ottoman Empire. When the income items of the Ottoman Empire in the Balkans are examined in 1475, it is seen that Romanis (Gypsies) are mentioned here. They are included in the table of *Cizye and Major Muka'tas* in 1475 by Halil İnalçık with the gold pen of 9000 duka. As it is determined, the Romanis came to the Balkans long before this date (Oprisan, 2002, p.3; İnalçık, 2017, p.64). In these years, Romanis had entered into Europe. A comprehensive dictionary writer Louis Moréri, noted that the Romanis (Bohémiens) were first seen in Paris in 1427. The Romanis, who he described as poor-looking, free, beautiful dancing people, entered the city exactly on Sunday, August 17, 1427, with a duke, 10 horses. 12 days later 120 men and their families came to Paris (Moréri, 1759, p.534).

With all this collected information, we defined the existence of Romanis around Cyprus geography. It is also possible to predict the professions of Romanis in Cyprus.

3.Records Regarding Romanis in Cyprus

It is the accepted opinion that the Romanis were first seen in Cyprus in the XV century, whose places they live in, are likened to the beehives and to the grasshopper herd (Panayi, 2009, p.17). The first record about the Romanis in Cyprus goes back to 1468. However, Cyprus was probably the target of Romanis who came from the east, due to its location (Liégois, 2007, p.18). Already Romanis existed in Anatolian and Byzantine lands before this date. In other islands like Crete and Corfu, Romanis have registered in XIV century. For these reasons, the Romanis must have entered Cyprus before the record in 1468.

It is one of the alleged opinions that the Romanis, who came to Cyprus during the Lusignans, passed thanks to the Crusades from Lebanon (Panayi, 2009, p.17). In the process of leaving India, it is possible that the groups passing to North Africa through Syria also came to Cyprus.

Following the 1071 Manzikert Victory of the Seljuks, the Cilician Armenians fled to Cyprus in 1078 with some Turkmen groups with them (Öztürk, 2017, p.625). Based on this information, it may be thought that some of the Romanis in Çukurova may have immigrated to Cyprus in XI century.

In 1332, after the traveler and writer Simeon Simeonis (d.?) visited Cyprus, he noted that he encountered a race that was claimed to be of Cham origin. According to his 1785 letter in *Miscellaneous Tracts Relating to Antiquity*, the Romanis, he faced in Cyprus, could not stand for more than thirty days, where they stood, they could gather and go immediately. They lived in small black tents, in the hollows of the mountains, just like the Arabs (*Archaeologia: or Miscellaneous Tracts Relating to Antiquity*, 1785, p.393; Berkovici, 1931, p.19-20). The original text is as follows:

“Ibidem et vidimus gentem extra civitatem ritu Graecorum utentem, et de genere Chaym se esse asserentem, quae raro, vel nunquam, in loco aliquo moratur ultra xxx dies, sed semper, velut a Deo maledicta, vaga et profuga post xxx diem de campo in campum, cum tentoriis parvis, oblongis, nigris et humilibus, ad modum Arabum de caverna in cavernam discurret, quia locus ab his habitatus post dictum terminum efficitur plenus vermibus et immunditiis, cum quibus impossibile est habitare”².

Through this work, Romanis in Cyprus were registered before Florio Bustron’s reference book in 1468.

Another Romani that was recorded is Jani Ciganus. Jani Ciganus was working as a clerk in court at the time of King John II (1432-1458) in Famagusta (Radenez, 2016). The term "Cingani" was used to collect taxes in the time of King II James (1464-1473) in "L'Île de Chypre" by Florio Bustron. The original text is as follows *Nicolo Giafuni: il dretto delli Cingani*. Bustron (1886) writes the right of Romanis in the tax favors of Nicolo Giafuni. This date is a very late date in the light of the evaluations made. But this is the general opinion accepted in literature.

In the XVI century, Pierre Belon (d. 1564), a naturalist who lived around 1550, travelled to the East and conveyed his impressions. He stated that, in Turkey, Greece and Egypt, Romanis worked in iron works and they were successful in this business. To harden iron, they made their own coal from plants and shrub roots. In 1549, the French traveller André Thevet (d.1590) lived in the same periods and reported his observations. He determined that the Romanis, which he recorded as "les Egyptiens ou Bohémiens" in Cyprus, Rhodes and many other Mediterranean islands, lived and their main profession was to make nails. It is stated that by living a simple life, women produced belts and men produced nails and made a living by selling them. It was observed that the Romanis, who lived a nomadic life in the island of Cyprus during the Lusignans, worked in small jobs and produced griddle-like tools to sift wheat. Locksmiths are also registered (Bataillard, 1876, p.10-11; Thévet, 1566, p.196). According to this information, it seems that Romanis in Cyprus worked also outside of ordinary professions.

The population of Cyprus is estimated to be around 100,000 at the beginning of the Venice administration. In the middle of the XVI century, nearly 85% of the Cyprus population lived in rural areas. When Venice dominated the island, there were 981 villages. There were mostly Orthodox Christians in the villages. During this period, there were 33 villages belonging to Maronites, 3 belonging to Armenians and 1 village belonging to Romanis (Şahin, 2011, p.94).

In the Byzantine records between the XII-XV centuries, the Romanis worked in professions such as seer, acrobat, fortune teller in Istanbul. In Bulgaria, Greece, Kosovo, Serbia and Macedonia regions,

² The community of Chaya origin, which settled just outside the city, would not stay anywhere for more than thirty days. These people, cursed by God, go from place to place with black and low tents, as the Arabs live. The places they live are becoming uninhabitable from pollution and worms.

they produced baskets, knives, shoes and they worked in professions such as metalwork (Marsh, 2010, p.28). In Cyprus, it can be said that they worked mainly in iron works in this period. There were also those who sustained their lives by doing simple jobs.

Conclusion

The general opinion on the first arrival of the Romanis in Cyprus was in 1468. As identified, the Romanis left India on two separate lines and three roads, and lived on all lands and islands near Cyprus before 1468. Romanis, who were seen in the Byzantine lands from the beginning of the IX century, entered the Çukurova region of Anatolia in the VII century and the Eastern Anatolia region at the beginning of the XI century. In 1332, Simeon Simeonis' record about Romanis in Cyprus, is very important evidence for their existence before Florio Bustron's record.

Today's research is insufficient to explain the presence of Romanis in Cyprus. Small clues can be obtained from the scrupulously studied works. Although our research has attempted to reveal that the Romanis have lived in Cyprus since ancient times, deeper research should be done. It may be appropriate to seek help from other fields, such as archaeology, for new research. Finding new sources can also clarify research.

References

- Altınöz, İ. (2016). Çingenerler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cingenerler> adresinden Haziran 13, 2020 tarihinde erişildi.
- Altınöz, İ. (2007). Osmanlı döneminde Kıbrıs çingenerleri. (O. Kose ed.) *Tarihte Kıbrıs* içinde (Cilt 2, s. 563-571). İstanbul: İmak Ofset.
- Angeliki E. L., Morrisson, C. (2007). *The Byzantine Economy*. Cambridge University Press.
- Atasoy, A. (2012). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti köy yerleşmelerine coğrafi bir bakış. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 265-284.
- Avrupa Komisyonu EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi) Nüfus Verileri, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tps00001> adresinden Nisan 28, 2020 tarihinde erişildi.
- Bataillard, P. (1876). *Sur Les Origines des Bohémiens ou Tsiganes*. Ernest Leroux.
- Berkovici, K. (1931). *The Story of the Gypsies*. Cosmopolitan Book Corporation.
- Bustron, F. (1886). *Chronique de L'Île de Chypre* (M. Latrue ed.). Imprimerie Nationale.
- Crézé R. (2019). Jean- Pierre Liégeois, Roms et Tsiganes, *Lectures Les comptes rendus*, <http://journals.openedition.org/lectures/39464> adresinden Nisan 25, 2020 tarihinde erişildi.
- Demirci M. (2016). Abbasiler döneminde Adana ve Çukurova'nın iskan ve islamlaştırılması. (Y.Kurt, M. F. Sansar eds.) *Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu Bildirileri* içinde (Cilt 1, s. 309-324). Adana: Akademisyen Kitabevi.
- Dingeç, E. (2017). Kıbrıs'a Kıptilerin gelişi. (O. Kose ed.) *Tarihte Kıbrıs* 1. Cilt içinde (s. 89-96). İstanbul: İmak Ofset.
- Fraser, A. (2005). *Avrupa halkları Çingenerler* (İ. İnanç çev.) Homer Yayınları.

Frescobaldi, L. N. (1818). *Viaggio di Leonardo di Niccolo Frescobaldi Fiorentino in Egitto e In Terra Santa*. Carlo Mordacchini.

Gila-Kochanowski, V. (1994). *Parlons Tsigane Histoire, Culture et Langue du Peuple Tsigane*, Editions l'Harmattan.

Gökbilgin, M. T. (1977). *Çingenerler, İslam Ansiklopedisi içinde* (Cilt 3, s.420-426). İstanbul: MEB Yayınları.

Göncüoğlu, F., Yavuztürk, P. (2009). Sulukule ve Çingenerleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(23), 107-134.

Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs eskiçağı ve jeopolitiği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi.

Gregorae, N. (1829). *Byzantina Historia Graece et Latine*. Cilt 1. (L. Schopeni ed.) İmpensis Ed. Weberi.

Heng, G. (2018). *The Invention of Race in the European Middle Ages*. Cambridge University Press.

İbnü'l Esir. (1991). *El-Kamil Fi't-Tarih*. (A. Özaydın çev.). Cilt 9. Bahar Yayınları.

İnalçık, H. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi 1300-1600*. Cilt 1. (H. Berktaş çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kenrick, D. (2007). *Historical Dictionary of The Gypsies (Romanies)*. Maryland: Scarecrow Press.

Turkish Republic of Northern Cyprus Prime Ministry State Planning Organization Economic and Social Indicators 2017. <http://www.devplan.org/Ecosos/BOOK/SEG-2017.pdf> adresinden Nisan 28,2020 tarihinde erişildi.

Liégeois, J.P., (2007). *Rome in Europe*. Council of Europe Publishing.

Marsh, A. ve Strand, E. (2003). "... Spies, deserters and undesirable persons..." *The Gypsies of Cyprus, 1322-2003*. Journal of Dom Research Center, 1(8).

<http://www.domresearchcenter.com/journal/18/cyprus8.html> adresinden Haziran 3, 2020 tarihinde erişildi.

Marsh, A. (2010). The Gypsies in Turkey: history, ethnicity and identity, an action research strategy in practice. (D. Le Bas ve T. Acton eds.) *All Change! Romani Studies Through Romani Eyes* içinde (s.27-38). Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.

Moréri, L. (1759). *Le Grand Dictionnaire Historique ou Le Mélange Curieux de L'Histoire Sacré et Profane*. Cilt 2. Les Libraires Associés.

Muratorii, L. A. (1731). Cronica di Bologna, *Rerum İtalicarum Scriptores* içinde. (Cilt 18, s.239-791). Ex Typographia Societatis Palatinae.

Oprisan, A. (2002). Overview on the Roma in Turkey. *Journal of Dom Research Center*, 1(7), www.domresearchcenter.com/journal/177overview7.htm adresinden Nisan 26, 2020 tarihinde erişildi.

Öztürk, M.C. (2017). Başbakanlık Osmanlı arşivine göre Kıbrıs tekkeleri. (O. Köse ed.), *Tarihte Kıbrıs* içinde (Cilt 2, s.625-660). İstanbul: İmak Ofset.

Panayi, P. (2009). Ethnic Minority Creation in Modern Europe: Cyprus in Context. *The Minorities of Cyprus: Deveelopment Patterns and The Identity of The İnternal- Exclusion* içinde. (A Varnava, N. Coureas, & M. Elia eds.) Cambridge Scholars Publishing.

- Radenez J. (2016). Contribution à l'histoire des Tsiganes en Europe, *Hommes & Migrations Revue française de référence sur les dynamiques migratoires*, 1314(Migrations chinoises et générations). <http://journals.openedition.org/hommesmigrations/3660> adresinden Nisan 25, 2020 tarihinde erişildi.
- Society of Antiquaries of London (1785). *Archaeologia: or Miscellaneous Tracts Relating to Antiquity*. Cilt 7. The Society.
- Soulis, G. C. (1961). The Gypsies in The Byzantine Empire and The Balkans in The Late Middle Ages. *Dumbarton Oaks Papers*, 15, 141-165, DOI: 10.2307/1291178.
- Şahin, İ. (2011). *Kıbrıs'ın sosyal tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Taberi (1991). *Milletler ve hükümdarlar tarihi*. Cilt 1. (Z. K. Ugan ve A. Temir çev.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Thevet, A. (1556). *Cosmographie de Levant*, J. de Tourne et G. Gazeau.
- Topuz, S. K. (2010). *Yurttaşlık kavramı ve Türkiye'de yurttaşlık: Edirne Çingenelerinin/Romanlarının yurttaşlık algısı üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Yaprak, M. (2015). *Etiketleme kuramı çerçevesinde Çingene etnisitesinde kirlilik ve sosyal dışlanmışlık algısı (İzmir Tepecik örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi.

The Relationship between Civil Society and Local Governments

Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler İlişkisi

Gönderilme tarihi/received: 07.06.2020

Kabul edilme tarihi/ accepted: 05.07.2020

Derleme / Review

Ahmet GÜNDÜZ¹

Abstract

Although civil society is a concept old enough to be based on ancient Greek sites, its content has changed considerably in the period leading up to the present day. The concept of civil society, previously used in the same sense as the state, has diverged from one another in the period from Cicero to Hegel to Gramsci to the present day. This process, which has changed the concept of civil society quite a few, has, of course, led to the change of local governments as well. Today, there are generally accepted qualifications in the literature that civil society must carry. Therefore, it is possible to compare civil society and local government in line with these qualifications. The aim of this study is to examine the similarities and differences between civil society and local governments.

Keywords: Civil society, Civil society organizations, Local government, City-states.

Öz

Sivil toplum, antik Yunan sitelerine dayanacak kadar eski bir kavram olmasına rağmen günümüze değin uzanan süreçte içeriği oldukça değişmiştir. Önceleri devletle aynı anlamda kullanılan sivil toplum kavramı, Cicero'dan Hegel'e Gramsci'den günümüze uzanan süreçte birbirinden ayrılmıştır. Sivil toplum kavramını epeyce değiştiren söz konusu süreç, elbette yerel yönetimlerin de değişimine neden olmuştur. Günümüzde sivil toplumun taşıması gereken literatürde genel kabul görmüş nitelikler mevcuttur. Dolayısıyla söz konusu nitelikler doğrultusunda sivil toplum ve yerel yönetim karşılaştırması yapmak mümkündür. Bu çalışmanın amacı sivil toplum ve yerel yönetimler arasındaki benzeşen ve farklılaşan yönleri irdelemektir.

Anahtar Sözcükler: Sivil toplum, Sivil toplum kuruluşları, Yerel yönetim, Kent devletler.

1. Introduction

Economic, political and social developments spanning centuries have led to an evolution of local governments. Especially with the industrial revolution, this evolution has become more evident. Rapid

¹ Researcher. gunduz.1881@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4825-8575.

urbanization resulted in a rapid increase in urban demand and services. In this respect, the problems of local governments have also increased.

One of the popular topics of recent times is relations between local governments and the urban residents who are members of the local government. Urban participation has gained importance with the support of local people, civic initiatives and effectiveness of public in decision-making. In this respect, it is important that urban residents and civil society organizations are active. In this way, urban participation will be an important factor in assessing the efficiency and effectiveness of local governments in terms of increasing needs and demands intended for how many problems solutions to services can solve. The principle of "closeness to the people in service", expressed in the 1985 European Charter of Local Government Autonomy and later referred to as called subsidiarity was deemed to be the most obvious and effective stage at which local governments should fulfill. The subsidiarity; means the handling of political issues at the local level. So, local governments are closer to the people and civic initiatives are easier to participate in at local governments. In this context, it has even come to the agenda that local governments can be considered as non-governmental organizations also.

Civil society was used in ancient Greece in the sense of State in Cicero and other philosophers of the period. In the first stage, local governments and civil society organizations had similar characteristics. In terms of power, there was a balance or imbalance between local governments and political authority. The balance or imbalance in question changed in favor of political authority as the central kingdoms gained power. With the industrial revolution, the relationship between local governments and political authority began to show differentiating features in the world. This differentiation appeared in the relationship between local government and civil society also. Today, the relationship between local government and civil society has changed. Although local governments which were initially considered as non-governmental organizations, exhibited meta-morphological features in the contemporary sense, there are still similar and different ties between them. The aim of this study is to examine the concepts of civil society and adjacent to its, evaluate the development of civil society and its relationship with local governments. A literature review will be carried out in this direction.

2. Concept and Development of Civil Society

Civil society in the West has been a rising concept, especially after the 18th century. But the concept of civil society in Turkey has come to the fore with the 1980s. According to Şerif Mardin (1992); the point that is wanted to be underlined with the concept of civil society is "urban manners". In other words, it refers to the state of belonging to the city and the consciousness of urbanism. To put it briefly; civil society is a society outside politics. However, it is a social structure that; can affect political authority, although it is outside of politics; can determine its own demands from without manipulation; have areas where political authority cannot intervene; autonomous; self-formed; volunteer; establishes a bridge between the private sphere and the state (Diamond, 1997; Yüksel, 2011; Turan, 1991). Trade unions, professional associations, chambers of commerce, ethnic associations, student groups, music communities, cultural organizations, sports clubs, social or political unions can be listed within the scope of civil society (Carothers, 2000).

Even though the concept of civil society, after the industrial revolution may have become popular, it is possible to find the origin of it in Greek sites (Kaypak, 2012; Keane, 1993). The trade and craft that developed towards the end of the Middle Ages increased the importance of cities. The serfs who were raised as trade or craft students were sent to the city with a partial capital to apply what they learned and pay taxes on their earnings. However, trade and craft have gained such vitality, serfs have formed

a class called of the rich bourgeois in a name. When the lords began to demand compensation, the old serfs, who were inhabitants of the city, they organized and argued that all earnings were theirs. They became increasingly autonomous with the armies of the city and the courts they established to solve the problems between them. The communes, which emerged in this period when there was no strong political unity, that is, central authority, gathered the legislative, executive and judicial powers in their hands. So without the lord was born of a free environment. Even, according to one view, this is the origin of the German proverb “urban air liberates man” (stadtluft macht frei) (Weber, 2015; Pirene, 1994).

After the 12th century, a compromise emerged between the feudals who wanted to take advantage of the riches in trade and craft opportunities offered by the city and the productive layer of the city that wanted to get the return for the opportunities they gave to the feudals (Mardin, 1992). Although defense issues began to point to certain geographical areas in order to protect public order, the growing Kingdom system in Europe gained power and reclaimed these privileges from them, even if urbanites gained almost legal personality with the privileges they obtained. Thus the kingdoms began to establish centralized bureaucratic structures. However, the effect of the privileges gained by the cities has never completely ceased. Because the ruling class needed the productivity of the city's trading and artisanal strata, and because these rulers participated in trade by putting capital or taxing trade in the city, it avoided steps that would restrict the economic efficiency of the city. These developments, such as autonomy and the privileges of economic classes, have been accepted as the basis of civil society in the modern sense (Sarıbay, 1993).

Civil society was used in ancient Greece in the sense of State in Cicero and other philosophers of the period (Cicero, 2014). With the 18th century, especially with the contributions of Hegel, civil society began to be used as the opposite meaning of the state. This idea is shaped around the concepts of capitalism, private ownership, and the free market (Carothers, 2000). According to Hegel; “Cicero knew nothing about the character of the states, but especially about the Roman state” (Hegel, 2016, p. 301). Because Hegel says, "civil society is an area that educates the individual for civics and prepares them to participate in the political arena of the state” (Vergin, 1994). But, according to Marx, Hegel could not realize that the state was subservient to those who regulated the economic field (Mardin, 1992, p.15).

Following World War II, Antonio Gramsci's writings on civil society made the concept popular again. According to Gramsci, civil society "is a serious area of struggle against tyranny of independent political activities” (Yüksel, 2011). With the 1990s, the concept of civil society became a magical word. With the dissolution of the Soviet Union, neoliberal reforms were used to reduce the powers of governments, especially in the developing world (Carothers, 2000). In the literature, civil society is examined in four stages from the point of view of thinkers. The first phase is the period when civil society and the state are used in the same sense. The second phase is the phase where self-defense against the state gains legitimacy in society. The third phase includes the idea that the social conflict arising from civil society can be solved by the state. In the final phase, in response to the ‘state against civil society’ idea in the third phase, the idea that state intervention would destroy civil society prevailed (Keane, 1994).

3. Similarity and Difference between Civil Society Organizations and Local Governments

Ruşen Keleş (1993) argues that civil society organizations should have three basic characteristics. The first is that they have a democratic character. Therefore, the first feature of civil society organizations is the realization of participation. The second main feature of civil society organizations is their

independence from political authority. In other words, non-governmental organizations that do not have an organic connection with the state should be outside the state and not in a hierarchical structure with the political authority. The third feature is that they are independent of political authority and, more importantly, they can think differently about what the public interest is. It is possible to list the characteristics of civil society organizations as that; autonomy, criticizing political authority, being a mechanism of oppression, realizing participation, freedom of establishment, volunteering, being outside the public administration organization (Çaha, 1998; Turan, 1991; Kingdom, 1991).

When the above characteristics of civil society organizations are taken as criteria, it is necessary to compare these characteristics one by one with the characteristics of local governments. Autonomy, the first feature, is also present in local governments. It is necessary to accept a local government without autonomy but as a hierarchical ring of the central government. But it cannot be regarded as a local government in the contemporary sense. At the core of the idea of local government is to effectively meet the needs of groups of people living in a local area, to avoid the phenomenon of bureaucratism as much as possible, and to break the power of power in favor of localization in the context of the centralization-localization struggle. The autonomy shown among the reasons for the existence of local governments is administratively and fiscally relevant. Administrative autonomy means that local governments have elected their members and can take decisions and execute them independently of political authority. The fiscal autonomy of local governments means that they are institutions that have sufficient sources of income to spend freely and fulfill their duties and responsibilities without the need for political authority. It can be argued that the fiscal autonomy of local governments can be fulfilled under four conditions. These are; the provision of the majority of financial resources from equity income, the determination of self-income ratios by the local government, the allocation of the share allocated from the central government to the local government is not subject to any conditions about spending, the ability of local governments to spend their income freely (Yüksel, 2011; Kingdom, 1991).

The autonomy of civil society organizations points to a different situation than the autonomy of local governments. Civil society organizations are closer to an independent form of administration. Because civil society organizations freely implement their own decisions by their own decision-making bodies, but there is tutelage of the political authority over local governments. There can be no tutelage supervision over civil society organizations. In a contemporary context, although civil society organizations are not regarded as local governments, communes represent a threshold in the formation of contemporary local governments. In the past, the communes have existed as administrative units with administrative, fiscal and legal autonomy. As mentioned above, the communes began to lose power this time with the central governments gaining power from the 13th century onwards. From this point of view, it is accepted that local governments have stronger and more similar features to civil society in the emergence process and early years (Yüksel, 2011).

It is possible to suggest that the ability of civil society organizations to criticize political authority is also unique to local governments. Because local governments are not one of the hierarchical circles of political authority as a meaning of autonomy. Therefore, although there is tutelage supervision of the political authority over the local authorities, the political authority does not have the right to make decisions by taking replace the local government organs. Tutelage supervision of political authority means supervision of compliance with the law. In addition, with the supervision of tutelage, decisions taken by local governments within the framework of law can be canceled but cannot be changed. That is, the political authority cannot substitute itself for local government bodies and allocate judgments on their behalf. Although there are different regulations and practices in this field in the world, the contemporary local government system of Western origin requires this. From the point of view of the

contemporary local government system, local governments, which have the ability to criticize political authority, such as civil society organizations, can also support political authority (Çaha, 1998).

Local governments also have the distinction of being the oppression mechanism of civil society organizations. For example; local governments may put pressure on the political authority to issue a legal regulation on their own rights and engage in activities called lobbying and elbow contact to create the regulation in their favor.

Local governments also, such as civil society organizations, are administrative units that allow participation. Local governments form areas where political participation can be realized in a marked manner and through many channels. In many countries where contemporary local government is applied, neighborhood councils, city conventions, city councils, etc. it is possible to realize urban participation with the applications. Participation constitutes the basis of local governments (Kaypak, 2012). The aim of the local governments is to involve the people of the neighbourhood in the administration with the idea that the determination of the needs and problems of the neighbourhood and the suggestions for solutions to these needs and problems will be made by the residents of the neighbourhood in the best way.

The ability of civil society organizations to be established freely is not in question for local governments. Because local governments are public legal entities. They are therefore required to meet legal requirements within established procedures. For example; conditions such as meeting the population criterion, obtaining permission from the relevant unit and approval are legally obliged. On the other hand, civil society organizations are established by the decision of people who have come together on a voluntary basis without any restrictions of political authority.

The voluntary basis of civil society organizations is a characteristic that is partly applicable in local governments. The people living in a certain place are considered as natural members of the local administration unit of the place concerned. Such a situation; it forms the basis of obligation, not volunteering. However, the situation of changing the living place, where there are no restrictions on this subject, can lead to the conclusion that the volunteerism feature of civil society organizations also exists in local governments.

The fact that civil society organizations are outside the public administration organization does not apply to local government organizations. Therefore, local governments are within the organization of public administration. Civil society organizations do not have any organic ties to public administration organization. On the other hand, local governments are administrative units with legal personality within the organization of public administration. It is therefore subject to tutelage supervision of the political authority, even if it is limited to the lawfulness audit.

Conclusion

In ancient Greece, "civil society" was used to describe city states. So, in terms of its emergence in the west, there are approaches that consider local governments as civil society organizations, based on the fact that local governments have many characteristics that are identified with civil society. In addition, there are approaches that do not look at local governments as non-governmental organizations because they are public legal entities. However, it can be clearly stated that local governments have many characteristics in common with civil society organizations.

Many attributes have been attributed to civil society organizations. Generally accepted characteristics of civil society organizations are;

- Autonomy
- To be able to criticize political authority
- To be an oppression mechanism
- Performing the participation
- Being able to establish freely
- Volunteerism
- To be located outside the public administration organization

This is how the characteristics of civil society organizations are listed in the literature. When we consider the above features on local governments, it is possible to identify aspects which are partly similar and differentiated with civil society. Of these, it is possible to criticize autonomy, political authority, to be a mechanism of repression, to realize participation and to claim that volunteerism coincides with the characteristics of local governments. However, it is also possible to say that the characteristics of being able to be established freely and to be positioned outside the public administration organization do not match the characteristics of local governments in legal terms.

References

- Carothers, T. (2000). Civil society - Civil society has become the political equivalent of mother's milk-a prerequisite for developing a healthy polity and vibrant economy. *Foreign Policy*, (4), 18-24.
- Cicero (2014). *Devlet üzerine* (Translated by C. Cengiz Çevik). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çaha, Ö. (1998). Türkiye’de sivil toplumun sorunları. *Liberal Düşünce*. (3), 8-22.
- Diamond, L. (1997). Toward democratic consolidation. *Journal of Democracy*, 5(3), 12-41.
- Hegel, F. (2016). *Tarih felsefesi* (Translated by Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel yönetimlerde katılımcı/müzakereci demokrasi sürecinde sivil toplum kuruluşlarının önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 171-196.
- Keane, J. (1994). Despotizm ve demokrasi. *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Renk Basımevi.
- Keleş, R. (1993). *Kent ve siyaset üzerine yazılar*. İstanbul: IULA EMME Yayını.
- Kingdom, J. (1991). *Local government and politics in Britain*. New York: Russel Sage Foundation.
- Mardin, Ş. (1992). *Türkiye’de sivil toplum ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pirene, H. (1994). *Ortaçağ kentleri/kökenleri ve ticaretin canlanması*. (Translated by Şadan Karadeniz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, A.Y. (1993). İslami popülizm ve sivil toplum arayışı. *Birikim*, (47), 14-20.
- Sarıbay, A.Y. (1997). Türkiye’de demokrasi ve sivil toplum. *Liberal Düşünce*, (2), 21-32.
- Turan, İ. (1991). Sivil toplum kuruluşları ve özerklik. *Sivil Toplum*. İstanbul: TÜSES Yayını.

Vergin, N. (1994). Demokrasi ve sivil toplum. *Yeni Türkiye Dergisi*, (4), 12-24.

Weber, M. (2015). *Şehir modern kentin oluşumu* (Translated by Musa Ceylan). İstanbul: Yarı Yayınları.

Yüksel, F. (2011). Sivil toplum ve yerel yönetimler. *Liberal Düşünce*, (1), 177-188.

Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Siber Güvenlik Politikası

Cyber Security Politics of USA After the Cold War

Gönderilme tarihi/received: 16.06.2020

Kabul tarihi/accepted: 08.07.2020

Derleme / Review

Şeyma KIZILAY¹

Öz

Uluslararası İlişkiler tarihi ve disiplini içerisinde bir dönüm noktası olarak görülen Soğuk Savaş, yeni bir düzenle birlikte yeni anlayışlar da getirmiştir. Devletlerin güvenlik anlayışlarında zamanla meydana gelen değişim de bu yeniliklerin bir parçası olmuştur. Uluslararası aktörlerin çeşitlendiği bu dönemde savaş kavramında yaşanan dönüşümle savaşın aktörleri yalnızca devletler olmaktan çıkmış ve terör grupları, özel askeri şirketler gibi yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yeni tehdit alanları ve yeni anlayışlar görülmeye başlanmıştır. Asimetrik tehdit, vekâlet savaşları, siber savaşlar ve siber güvenlik dördüncü nesil savaş kavramı ve güvenlik anlayışı içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmada uluslararası alanda önemi artan siber güvenlik kavramının Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dış politikasındaki ve stratejilerindeki yeri incelenmiştir. Siber güvenliğin sağlanması adına faaliyet gösteren kurumlar, temel stratejiler ve yaşanan siber olaylar ele alınmıştır. Teknolojinin her alanda etkisini artırmasıyla daha önemli hale gelen siber güvenlik kapsamında, ABD güvenlik politikasında nasıl bir değişikliğin meydana geldiği sorusu araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Güvenlik, Siber Güvenlik, ABD.

Abstract

In the history and discipline of International Relations, the Cold War brought new insights together with a new order. The change in the security perceptions of states over time has also been a part of these innovations. With the transformation in the concept of war in this period when international actors diversified, the actors of the war have ceased to be states only and new actors such as terrorist groups and private military companies have emerged. Therefore, new threat areas and new understandings began to be seen. Asymmetric threat, proxy wars, cyber wars and cyber security are included in the security concept of the fourth generation war. In this study, the concept of cyber security, which has gained importance in the international arena, has been examined in the foreign

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Ortadoğu Çalışmaları Doktora Öğrencisi. kizilay.eylul@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8424-8633.

policy and strategies of the United States (USA). Institutions operating in order to ensure cyber security, basic strategies and cyber events experienced were discussed. In the context of cyber security, which has become more important as technology increases its impact in all areas, the question of what kind of a change in US security policy occurred is the starting point of the research.

Keywords: Security, Cyber Security, USA.

Giriş

Güvenlik kavramı konusunda birçok tanım bulunmakla birlikte disiplin içerisindeki temel teorik yaklaşımlar tarafından farklı algılamalarla güvenlik konusunda nitelendirmeler yapılmıştır. Temel olarak; herhangi bir korkunun olmaması ve güvende hissetme olarak tanımlanan güvenlik kavramı, realist anlayışa göre; ancak güç ile sağlanabilir. Machiavelli, iyi yönetimle, Morgenthau varlığını sürdürmekle, Kenneth Waltz, Edward Carr ve realist görüşe sahip diğer düşünürler, askeri kapasite ve güç dengesi ile güvenli olunacağını ileri sürmüştür (Brauch, 2012, s.168-169). Devletin güvenliğini uluslararası sistemin güvenliği ile ilişkilendiren İdealistler ise güvenliğin iş birliği ile sağlanacağı üzerinde durmuşlardır. Güvenliğin içeriğini ve kapsamını daha geniş ölçüde ele alan Kopenhag Okulu düşünürleri farklı boyutlardaki güvenlik stratejilerine de dikkat çekmiş ve çeşitli bir yapıdan söz etmişlerdir. Teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte daha geniş bir yelpazeye sahip olan güvenlik kavramı içerisinde birçok yeni alan ortaya çıkmış ve konjonktürel olarak önemi de artmıştır (Brauch, 2012, s.169-175). Ulusal güvenliğin bir alt kolu olan siber güvenlik kavramı da Soğuk Savaş sonrası dönemde zamanla daha önemli bir alan haline gelerek devletlerin özel olarak strateji geliştirdikleri bir politikaya dönüşmüştür. Askeri kapasite, teknoloji, sanayi ve diğer her alanda genel anlamda süper güç olarak görülen ABD, siber güvenlik alanında da özellikle 2003 sonrası dönemde stratejiler geliştirmeye ağırlık vermiştir. Çalışmada siber tehdit, siber uzay, siber güvenlik gibi kavramların incelenmesinin ardından ABD'nin siber güvenlik stratejileri kapsamında attığı adımlara ve bu yöndeki yasal düzenlemelerine ve oluşturulan kurumlara yer verilerek temel siber güvenlik politikası ortaya koyulacaktır.

1.Siber Kavramlar

Soğuk Savaş sonrası sistemde özellikle 9/11 sonrasında ortaya çıkan belirsizlik ortamı ve asimetric durum ulusal güvenliğin daha ön planda olduğu bir sürece yol açmıştır. Ulusal güvenliğin kapsamının ve algısının değişmesi onun yalnızca fiziksel ve askeri saldırılar karşısında alınan önlemler anlamına gelmediği bir yaklaşıma dönüşmüştür. Bu yeni yaklaşım kapsamında ulusal güvenlik içerisinde siber saldırılar, terör, salgın hastalıklar ve ekonomik gelişmelerin engellenmesi de ulusal güvenliğin bir parçası haline gelmiştir. Ulusal güvenlik kapsamında devletlerin önemli verilerinin korunması hususu da önem kazanmış, devletler için önem teşkil eden enerji, ulaşım, sağlık gibi kritik alt yapılar ile ilgili olarak siber suçlara ve tehditlere karşı siber politikalar geliştirilmiştir (Göçoğlu ve Aydın, 2019, s.234). Siber ön ekiyle yeni anlamlar kazanan kavramlar ulusal güvenliğin bir parçası olarak günden güne önem kazanarak yeni boyutlar oluşturmuştur. Çalışmanın kapsamı bakımından siber uzay, siber tehdit, siber güç ve siber güvenlik kavramları ele alınmıştır.

Siber Uzay: “Siber” kavramı için tam ve net bir tanım bulunmamakla birlikte iki niteliğinden söz edilmektedir. Bunlar; bilgisayar veya internetle kurulan ilişkilerin nitelenmesi ve fiziksel dünyanın dışındaki bir sanal gerçekliktir (Demirel, 2012, s. 34; Kurnaz ve Önen, 2019, s. 84). ABD Savunma Bakanlığı siber uzay kavramı tanımında bilgisayar sistemlerini, interneti içeren bilgi teknolojisi altyapılarının bulunduğu bir küresel alan nitelmesini kullanmıştır. İkinci bir tanım da “insanların

telekomünikasyon yoluyla herhangi bir sınırlama olmaksızın birbirlerine bağlı olabilmeleri” şeklindedir (Habertobb, 2015, s.12). Türkiye’nin 2016-2019 Siber Güvenlik Strateji Belgesi’nde siber uzay: “Tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilişim sistemlerinden ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan veya bağımsız bilgi sistemlerinden oluşan sayısal ortam” olarak tanımlanmıştır (2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, s.7). Başka bir tanımda ise küresel etki alanı olarak nitelendirilen siber uzay, çeşitli elektronik ve elektromanyetik spektrumdan meydana gelen verilerin depolanması amacıyla tasarlanmaktadır (Yılmaz, 2020, s.67). Siber uzayın kapsamında dünya üzerinde bilgisayar ağlarının tamamı ve onların kontrol ettiği her şey bulunmaktadır. İnternetin bağlı olmadığı ağlar da bu kapsamda yer almaktadır. Devletler açısından kara, hava ve deniz gibi bir alan olarak kabul edilen siber uzay, yeni bir harekât alanı olarak görülmektedir (Ermış, 2018, s. 2). İnsan eliyle oluşturulmuş olması ve özel sektörün hâkimiyetinde olması hasebiyle diğer alanlardan farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte bir özelliği de bilgi sistemlerinde işlenen verilerden oluşmasıdır. Bu alandaki harekât yeteneğinin neredeyse ışık hızında gerçekleşiyor olması aynı hızdaki tehditleri de içermektedir. Son olarak ise, bir bağımlılığı ve sınırı olmaması bakımından coğrafyadan bağımsız bir harekât alanı olma özelliğine sahiptir (Özçoban, 2014, s.52-53). Sınırların olmaması, yüksek hız nedeniyle aynı şekilde tehdit ve risk içermesi siber ortamda tehdit ve saldırının siber olarak gelişmesine neden olmaktadır.

Siber Tehdit-Siber Saldırı: Siber alanda karşılaşılan her türlü saldırı ve riskler tehdit olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda siber saldırılar için kullanılan araçlar da bu kategoride yer almaktadır. Siber tehditler, devletler için önemli ve öncelikli olan kritik alt yapı tesisleri olarak adlandırılan yapıları hedef almaktadır. Bunlar; uluslararası enerji, ulaşım, finans sistemleri, savunma altyapıları, telekomünikasyon sistemleri, sanayi ve teknoloji sınırlarının bulunduğu sistemler, e-devlet uygulamalarıdır (Kaya, 2012, s.25). Siber uzaydaki verilerin değiştirilmesi, sahtesinin üretimi, kesintiye uğraması gibi teşebbüsler siber saldırı olarak değerlendirilmektedir. Saldırıları verilere ya da kontrol sistemlerine olmak üzere iki şekilde meydana gelebilmektedir. Bilgisayar sistemlerine yetkisiz olarak girmek, bilgi casusluğu ya da hırsızlığı yapmak, kullanıcıların sisteme girişinin engellenmesi gibi amaçlarla gerçekleştirilen saldırılarda siber silahlar olarak da adlandırılan birtakım yöntemler kullanılmaktadır (Özçoban, 2014, s.56). Zararlı yazılım türü olan virüsler; bilinmeyen yazılımların yüklenmesiyle ortaya çıkan ve faydalı gibi görünüp zararlı fonksiyonlar içeren Truva atları; virüsten farklı olarak herhangi bir müdahale olmaksızın yayılan ve başkası tarafından bilgisayarın ele geçirilmesini kolaylaştıran kurtçuklar; en tehlikeli olarak nitelendirilen botnetler; istem dışı elektronik postalar (spamlar); şifreleri ve banka hesap bilgilerini çalabilen casus yazılımlar (spyware); hizmet dışı bırakma, aldatma ve yetkisiz girişler siber saldırılarda kullanılan araç ve yöntemlerdir (Kaya, 2012, s.33-34; Aslay, 2017, s.26). Bütün bunlardan yola çıkarak siber alandaki herhangi bir tehdidin önceden tahmin edilebilir olmaması, önlem alınmaması ve alanının dijital olması bu tehditlerin diğerlerinden farklı olmasında temel esastır (Kurnaz ve Önen, 2019, s.85).

Siber Suç-Siber Terör: Siber saldırı ya da tehditler bilinçli ve bilinçsiz olabilirken siber suçlar zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen eylemler olarak onlardan ayrılmaktadır. Siber suçlar, belirli bir ağ ya da bilgisayar hedef alınarak gerçekleştirilmektedir. Yetkisiz erişim, siber hırsızlık, müstehcenlik ve şiddet siber suçlar olarak kabul edilmektedir (Demirel, 2012, s.56). Siber alanın terör faaliyetleri için kullanılması ve bu alanda terörizme fayda sağlayacak eylemler gerçekleştirilmesi de siber suçların terörizm boyutunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda siber terör/terörizm; siyasi amaçlarla bir devleti ya da vatandaşlarını aşıştırmak, korkutmak ve zarar vermek amaçlarıyla bilgisayarlara yapılan kanunsuz saldırılar olarak tanımlanmaktadır. Amaç, korku salmakla birlikte devletleri politikalarını değiştirmeye zorlamak da olabilmektedir (Kaya, 2012, s.22). Başka bir tanıma göre de; terör örgütlerinin toplumu endişelendirmek amacıyla politik nedenlerden dolayı yaptıkları eylemlere siber terör denilmektedir (Özçoban, 2014, s.65). En önemli siber tehdit ya da saldırı kapsamında değerlendirilen unsur olarak

siber terörizm karşımıza çıkmaktadır. Korkutmak ve caydırmak amacıyla yapılan silahlı eylemler olarak adlandırılan terörizm siber alana taşındığında, siyasi ve sosyal birimlerde korku oluşturmak ve zarar vermek amacıyla resmi kurumların bilgi sistemlerine yönelik saldırılarda bulunmak olarak karşılık bulmaktadır. Siber terörizmdeki kilit nokta ise bireye veya mala karşı şiddet içermesi ve hasara yol açmasıdır (Yılmaz, 2020, s.70).

Siber Güç: Siber alanda inisiyatifi elinde bulunduran unsur olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda siber alanı stratejik avantaj sağlamak amacıyla kullanmak olarak da tanımlanmaktadır. Siber güç siber alandaki kültür ve politikayı oluşturmaktadır. Bireyin, toplumun ve siber alanın bir arada bulunması demek olan siber güç bu üç alandan oluşmaktadır. Bireyin siber gücü politikayı, toplumun siber gücü sanal eliti meydana getirmektedir. Bu alanların bir araya gelmesiyle de sosyal düzenin yapı taşı oluşmakta ve siber güç ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2012, s.22). Genel itibarıyla siber güç; bir ülkenin çatışma, kriz ve barış dönemlerinde, sivil ve askeri olarak siber güvenlik, etkin siber savunma ve gerektiğinde uluslararası hukuka uygun olarak siber saldırı ya da taarruz konularındaki teşkilatı ve teknolojisi ile imkânlarını içermektedir. Uluslararası İlişkiler kapsamında değerlendirildiğinde önceki dönemlerde low politics (düşük politika) unsuru olarak görülen siber güvenlik ve bu alanda güç sahibi olma durumu, Wikileaks tarafından açığa çıkarılan gizli belgeler hadisesi ve 2010 yılında baş gösteren ardından yayılan Arap Baharı ile önemi artan ve göz önünde bulundurulması gereken bir etmen olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle Arap Baharı sürecinde sosyal medyanın oynadığı rol internetin siyasette ne derece önemli olduğunu göstermiştir (Çelik, 2018, s. 115).

Siber İstihbarat: Ekonomik, politik ve askeri avantaj sağlamak adına dijital verilerin tamamına ulaşmak amacıyla uygulanan istihbarata verilen isimdir. Siber istihbaratta faaliyeti yürütenlerin amaçları ve hedefi de belirli olmakta ve bilinçli bir hareketten söz edilmektedir (Güntay, 2014, s.87).

Siber Savaş: Devletlerin birbirlerinin bilgisayar sistemlerinde zarara yol açmak amacıyla gerçekleştirdikleri eylemler olarak tanımlanmaktadır. Siber suçlardan farklı olarak siber savaşın taraflarının devletler olması nedeniyle siber savaş ihtimaline karşı politikalar üretilmesi devletler tarafından önemli görülmeye başlanmıştır (Demirel, 2012, s.44). Siber ortamda gerçekleşmesine rağmen siber savaşın geniş ölçekli ve etkili sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bir siber savaş sonucunda petrol ve doğal gaz boru hatlarında patlamalar, uzun süreli elektrik kesintisi, nükleer tesislerde yangın, hava ve kara trafik kontrol sistemlerindeki hatalar sonucu kazalar meydana gelebilmektedir (Özçoban, 2014, s.68-69). Devletlerin bütün imkânlarıyla mücadele ettikleri süreçler olan savaşlar gibi siber savaş da sivil ve asker olarak tüm ülke cephesini içine alan, az maliyetle çok etki yaratması bakımından asimetrik olan bir savaş türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Şeref Sağıroğlu (2018)'na göre siber savaş; kendine has bir alan olan siber ortamda kullanılan siber silahlar ve taraflar arasındaki farklılıklar nedeniyle simetrik, asimetrik ve hibrit yaklaşımların kullanıldığı savaş şeklidir.

Siber Güvenlik: Siber uzay kapsamında siber güvenlik tanımı da kurum ve kuruluşların siber uzaydan gelebilecek olası tehdit ve risklere karşı varlıklarını korumak adına geliştirdikleri güvenlik politikaları ve risk yönetimi yaklaşımlarıdır (Habertobb, 2015, s.13). Daha genel ve kısa tanımı ile siber güvenlik; siber ortamdaki veri, süreç, politika, işlem ve sistemlerin güvenliğinin sağlanmasıdır (Sağıroğlu, 2018, s.24). İnternet kullanımının yaygınlaşması, siber ortamın kötü niyetle kullanılmasına da yol açmış ve bu ortamda yapılan saldırıların zararlı boyutlara ulaşması, devletlerin bu yönde adımlar atmasının gerekliliğini ortaya koymuş ve güvenlik algısında değişimlere neden olmuştur. Siber güvenlik siber hayatın gizliliği, bütünlüğü ve erişilebilirliği gibi unsurlar bakımından güvenliğin sağlanması kapsamında izlenen yollar ve yapılan uygulamalar olarak ve siber alanlar ile bilgi alt yapılarına zarar verebilecek tehditlere karşı korumak amacıyla atılan adımlar şeklinde de tanımlanmıştır (Kurnaz ve Önen, 2019: s.84). Bilişim sistemine yetkili dışında kimsenin girememesi (gizlilik), bu sistemlerin yalnızca yetkili sistem ve kişilerce değiştirilmesi (bütünlük) ve yetkililerin ihtiyaç anında bu bilgilere

erişimi (erişilebilirlik) noktasında bir ihlalin yaşanması, siber güvenlik alanında değerlendirilmektedir (Sertçelik, 2015, s.26). Uluslararası ilişkilerdeki low politics-high politics (düşük politika-yüksek politika) ayrımı neticesinde siber güvenlik düşük politika kapsamında değerlendirilirken güvenlik algısında yaşanan değişim ve siber alandaki gelişmelerle birlikte ulusal güvenliğin sağlanmasında ya da düzenin korunmasında tehdit boyutunda bir güvenlik açığı oluşturmasının anlaşılması sonucu yüksek politika olarak görülmeye başlanmıştır. Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini büyük oranda etkileme kapasitesine sahip olan siber güvenlik, oluşturulan politikalar ile hâkim olmaya çalışılan bir alan haline gelmiştir (Sertçelik, 2015, s.28). Küreselleşme ile her alanda farklılıkların yaşandığı günümüz dünyasında bağımsızlık ve güvenlik konularında temelini rakip devletlerin ağlarında nelerin yer aldığını bilmektir. İnternet uzmanları tarafından gerçekleştirilen siber savaşlar elektronik istihbaratçıları ön plana çıkarmış ve devletlerin en çok önem verdikleri alan siber güvenlik olurken istihbaratçılar da en çok önem verilen kişiler haline gelmektedir. Kullanılan bilişim silahları ile bir ülkenin tamamında elektrik, su, iletişim ve ulaşım gibi ağ ve hizmetler anında etkisiz hale gelebilmektedir. Dolayısıyla devlet sistemlerini olduğu kadar her bir bireyi önemli ölçüde etkilemesi bağlamında her vatandaş siber güvenliğin bir unsuru, bir parçası olmaktadır (Özdemirci ve Torunlar, 2018, s.82). Devlet, birey ve sistem üzerindeki bu etkiler dolayısıyla siber güvenlik; güçlü ve bağımsız bir devlet olma yolunda ağ yapıları üzerindeki hâkimiyet noktasında önem teşkil etmektedir.

Siber güvenlik konusunda algı ve tespitlerin odaklandığı konuları Murat Demirel şu şekilde sıralamıştır: Kişilerin bilerek ya da farkında olmaksızın fiziksel dünyaya ve siber uzaya yönelik oluşturdukları tehditlerin önlenmesi, siber uzay verilerinin korunması ve yönetilmesi, yazılım ve donanımlardaki tasarım ve üretim hatalarını gidermek ve iletişim ve enformasyon altyapısının güvenliği (Demirel, 2012, s.40).

Siber tehditlerin artması bu tehditlere yönelik alınan önlemlerin artırılmasını da gerekli kılmıştır. Bu kapsamda yasal düzenlemeler ve müdahale birimleri oluşturulmaya başlanmıştır. Kritik altyapıların iletişim teknolojileriyle olan bağımlılık ilişkisi uluslararası toplum açısından siber güvenliği daha önemli kılmıştır. Bunun yanı sıra siber olaylarla uluslararası alandaki ilişkilerin kapsamlı ve karmaşık hale gelmesi siber güvenliğe verilen önemi artırmaktadır. Siber güvenliğin sağlanmasına yönelik çalışmalar konusunda sekiz önemli unsura dikkat çekilmektedir. İlk olarak ulusal strateji ve politikalar geliştirilmesi gelmektedir. İkinci unsur; bu konuda kurumsal yapıların oluşturulmasıdır. Devamında; yasal çerçeve oluşturmak gelmektedir. Bununla birlikte teknik tedbirler de önem kazanmaktadır. Ulusal koordinasyon ve iş birliği gelişimi bu konudaki beşinci önemli unsuru oluşturmaktadır. Diğer unsurlar ise; uluslararası uyum ve iş birliğini geliştirmek, farkındalığı artırmak ve kapasite geliştirmektir (Ünver ve Canbay, 2010, s.99).

2.ABD'nin Siber Güvenlik Politikası

2.1.ABD'nin siber güvenlik stratejisinin tarihsel gelişimi

ABD güvenlik stratejileri kapsamında siber alanla ilgili olarak 1930'lu yıllarda teknolojik hamleler yapmaya başlamıştır. Bu yıllarda Alman Donanması'nın ENIGMA isimdeki kriptoloji cihazından esinlenilerek SIGABA adında bir cihaz üretilmiş ve II. Dünya Savaşı döneminde ENIGMA'nın üst versiyonu olan cihazın şifresini çözmek üzere çalışmalar yapılmıştır (Darıcılı, 2017, s.3). Diğer bir girişim ise 1958 yılında kurulan İleri Araştırma Projeleri Ajansı (Advanced Research Project Agency-ARPA)'dır. Kurumun oluşturulmasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği-SSCB ile diğer alanlarda olduğu gibi bilimsel alanda da rekabet edilmesi etkili olmuştur. Bilim insanlarının bir araya getirilmesinin amaçlandığı bu proje aynı zamanda internet tarihinin başlangıcı olarak görülmüş ve ismi ARPANET olarak anılmıştır (Darıcılı, 2017, s.4). İngiliz ve Fransız ağlarıyla ARPANET'in

birleştirilmesi sonucu ilk defa uluslararası boyut kazanan internetin, temel altyapı hizmeti de TELENET kamusal alanı ile gerçekleşmiştir. ABD'nin internet ağ sistemleri konusunda güvenliği dikkate almaya başlaması, 1980'li yıllarda ARPANET'e yönelik gerçekleşen virüs sızıntısı sonucu meydana gelen elektrik kesintisi ile olmuştur. İlerleyen yıllarda tehditlerin artması sonucu askeri veri iletişimi için ABD Savunma Bakanlığı tarafından Militarynet (MILNET) adında yeni bir alt yapı oluşturulmuştur (Darıcılı, 2017, s.5). Siber teknoloji ile gerçekleştirilen ilk siber saldırı hadisesi de yine Soğuk Savaş yıllarında 1982'de yaşanmıştır. Rusya'nın Kanada'dan doğal gaz boru hatlarının kontrolünü sağlayan yazılımı çalma girişimi, ABD tarafından fark edilerek yazılıma Truva Atı virüsünün yüklenmesiyle tuzaklanmıştır. Virüslü yazılımın bozulması sonucu boru hatlarındaki akışın seviyesi bozulmuş ve Sibiry'a doğal gaz boru hattında patlama meydana gelmiştir (Sertçelik, 2015, s.31). Bu yıllarda siber savunma, siber saldırı, siber suç gibi kavramlar çok göz önünde bulunmazken teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte siber alandan daha çok söz edilmeye başlanmıştır. Öyle ki ilerleyen yıllarda ulusal güvenliğin temel alanlarından biri haline gelen siber güvenlik, ABD için özellikle 11 Eylül hadisesi sonrasında dikkate alınan unsurlar arasında yer alan önemli bir politika sahası olma özelliği taşımaktadır.

2.2. Soğuk savaş sonrası siber güvenlik stratejisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından birçok alanda olduğu gibi siber alan ve siber güvenlik kavramlarına yönelik yaklaşımlarda da değişimler meydana gelmiş, bu süreçte ABD'de siber güvenlik konusunda kurumsal altyapı oluşmaya başlamıştır. Siber güvenlik politikalarının şekillenmesinde başkan direktifleri, siber stratejik planlamalar etkili rol oynamıştır. Siber güvenlik gelişmeleri konusundaki ilk resmî belge niteliğinde olan başkanlık direktifi 1995 yılında yayımlanmıştır. 1997'de yayımlanan ilk resmi dokümanda ise kritik altyapılar tanımlanmıştır. Daha sonra meydana gelecek olan strateji ve doktrinlere temel oluşturacak olan belgede; iletişim, ulaşım sektörleri, kamu sağlığı alanı, enformasyon, acil müdahale altyapısı, bankacılık ve finans ve enerji ABD kritik altyapıları olarak belirlenmiştir (Darıcılı, 2017, s.6).

Güvenlik politikalarının şekillendirilmesine yönelik belgeler oluşturulurken bir yandan da kurumsal olarak gelişmeler yaşanmış ve 1998'de siber saldırılara karşılık verebilmek ve altyapıyı ilgilendiren tehditlerin bilgi koordinasyonunun sağlanması amacıyla Ulusal Altyapı Koruma Merkezi (NIPC) kurulmuştur. Merkezin Federal Soruşturma Bürosu (Federal Investigation Bureau-FBI) bünyesinde kurulması, ABD'nin siber tehdit algılamasının siber suçlara ve tehditlere yönelik tedbirlere odaklandığını göstermektedir (Demirel, 2012, s.91). Bu durum 11 Eylül saldırıları sonrasında değişerek siber güvenlik algısında dönüşüm yaşanması sonucu farklılaşmıştır. 9/11'den sonra siber güvenlik ulusal güvenliğin bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde asimetrik tehditlerin öne çıkması söz konusu değişikliğe temel teşkil etmiş ve NIPC bünyesinde bulunduğu FBI'den ayrılarak 2002'de kurulan İç Güvenlik Bakanlığı (The Department of Homeland Security-DHS) kapsamına alınmıştır (Demirel, 2012, s.92).

FBI ve DHS'nin de içinde bulunduğu, siber güvenlik politikası kapsamında faaliyet gösteren kurumlardan oluşan üçlü bir yapıya sahip olan ABD, bu kurumlar ve alt kurumlarının yürüttüğü faaliyetler kapsamında siber güvenlik stratejisine şekil vermektedir. Söz konusu üçlü yapının diğer unsurunu Savunma Bakanlığı oluşturmaktadır. Resmi siber organizasyonu olarak da adlandırılan bu üçlü sistematik yapı, ülkedeki eyalet sistemi nedeniyle karmaşık bir görünüm ortaya koymakla birlikte ABD'nin siber güvenlik atılımları, uygulamaları ve stratejileri konusunda temel oluşturmakta ve kurumsal alt yapı dayanağı özelliği taşımaktadır (Darıcılı, 2017, s.7). Savunma Bakanlığı ABD'nin siber güvenlik algısının askeri yönünü ortaya koyan bir yapı niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. 1947 yılında kurulan ABD'nin silahlı kuvvetlerinden sorumlu bakanlığın karargâhı, 11 Eylül'de zarar gören

merkezi alanlardan biri olan Pentagon'dur. Savunma Bakanlığı barındırdığı kurumlar hasebiyle siber güvenlik stratejisinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu kurumlar içerisinde şifre çözme, veri analizi, karşı istihbarat gibi faaliyetlerde bulunan ve 1952 yılında kurulan Ulusal Güvenlik Ajansı (National Security Agency-NSA) öne çıkmaktadır (Darıcılı, 2017, s.8). Savunma Bakanlığı siber uzayı bir savaş alanı olarak görmüş ve "Siber Uzay Harekatları için Ulusal Askeri Stratejisi" belgesi ile bunu resmileştirmiştir. Belgeye göre siber uzay; elektromanyetik enerjinin kullanıldığı ağ sistemlerinden meydana gelen bir fiziksel etki alanı olarak tanımlanmıştır. Bu alanda hareket serbestisi sağlanması için ABD Hava Kuvvetleri Siber Komutanlığı kurulmuştur (Akyazı, 2013, s.218).

FBI'nin siber güvenlik açısından önemi casusluk faaliyetlerine karşı istihbarat oluşturması ile ilişkilendirilmektedir. FBI'nin önemli olmasını sağlayan temel özelliğini siber güvenlik stratejisinin uygulanmasında siber saldırılara karşı koyma görevi oluşturmaktadır. FBI kapsamındaki birimler; Siber Ulusal Güvenlik ve Siber Suç Bölümleri'dir (Darıcılı, 2017, s.10).

Üçlü siber organizasyonunun son unsuru olan DHS, terörle mücadele konusunda asıl yetkili olan kuruluş olma özelliğine sahiptir. 2002 yılında çıkarılan Kamu Güvenliği Yasası kapsamında kurulan DHS'nin siber güvenlik konusundaki amaçları; siber güvenliğin ilerletilmesi, kritik altyapıların korunması, kritik önemdeki kaynakların direncinin korunması, hükümetin iletişim gücünün sürdürülebilirliğini sağlamaktır (Başa, s.33). İzleme, acil müdahale ve güvenlikten sorumlu merkez ve birimlerden oluşan DHS'nin yedi gün yirmi dört saat işleyen bir mekanizması bulunmaktadır. DHS kapsamında siber güvenlik konusunda temel sorumluluğa sahip olan birim, Ulusal Siber Güvenlik ve İletişim Entegrasyon Merkezi'dir. Ülke genelindeki siber olayların izlenmesinden ve karşılık verilmesinden sorumlu olan birim, özel ve resmi birimler arasındaki iletişim ve iş birliğini de sağlamaktadır. Kurum içerisindeki diğer acil müdahale ekipleri Ulusal Siber Güvenlik Birimi kapsamında yer almaktadır. Aynı zamanda siber güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak Ulusal Siber Güvenlik Koruma Sistemi kullanılmaktadır (Darıcılı, 2017, s.9).

Siber güvenlik stratejisi bakımından ABD, siber güvenlik konusunda ilk kapsamlı belge niteliği taşıyan 2003 tarihli Güvenli Siber Uzay (Secure Cyberspace) belgesinin alt alanını oluşturan Siber Uzay Güvenliği Ulusal Stratejisi belgesinde temelde üç önceliğe dikkat etmektedir. İlk olarak, kritik altyapılara yönelik gerçekleşecek olan saldırıların önlenmesi gelmektedir. İkincisi; olası saldırılara yönelik güvenlik açıklarının giderilmesidir. Son önceliği ise; saldırıların yol açacağı zararların minimum düzeye indirilmesi oluşturmaktadır (The National Cyberspace Strategy, 2003, s.14). Belgede ulusal öncelik olarak da beş öncelik ön plana çıkarılmıştır. İlk öncelik siber saldırılara yönelik karşı koyma sisteminin geliştirilmesini amaçlayan ulusal siber uzay güvenliği yanıt sistemidir. İkincisi; ulusal siber uzay güvenliği tehdit ve güvenlik zafiyetlerini azaltma programıdır. Ulusal siber uzay farkındalık ve eğitim programı, ulusal güvenlik ve uluslararası siber uzay güvenliği iş birliği ve devletin siber uzay güvenliğini sağlamak diğer önceliklerdir (The National Cyberspace Strategy, 2003, s.15). ABD güvenlik stratejisinde siber güvenliğin önemi yıllar geçtikçe artmaya devam eden bir seyir izlemiş ve bu kapsamda atılan adımlarda gelişme yaşanmıştır. Bu adımlardan biri de 2009 yılında dönemin Başkanı Barack Obama tarafından oluşturulan Siber Uzay Politika Revizyonu'dur. Söz konusu belgede siber güvenlik sorumluluğu alan kurumlar arasında iş birliğinin sağlanması ve bütüncül bir yapıya sahip olması öngörülmüştür (Darıcılı, 2017, s.6). Aynı zamanda 2013 yılında siber güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla kritik altyapıların kritik alt yapı şirketleri ile ve endüstri ortakları ile birlikte adım atmaları ve gerekli stratejiler izlemeleri konusunda Başkan Obama talimat vermiştir (Kara, 2013, s.54). 2015 yılında ise siber saldırı düzenleyenler hakkında dava açılabilmesi için emniyet güçlerine fazla yetki verilmesi yönünde gelişmeler yaşanmış, konuyla ilgili yeni yasa tasarıları gündeme gelmiştir ("ABD Başkanı", 2015). Dönemin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde diğer belgelerden farklı olarak diğer güçlerin stratejisine de yer verilerek yeni oluşan tehditlerden söz edilmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu'nun siber güvenlik konusunda gücünün artması ve Çin

Halk Cumhuriyeti'nin siber casusluk faaliyetleri ABD için büyük tehdit olarak ifade edilmiştir (Darıcılı, 2017: 7). Tehditlerin ciddi boyutta olduğunun düşünülmesi ABD'yi siber güvenlik konusunda operasyonel bir güç olma yoluna yöneltmiş ve bunun dünya tarafından da fark edilmesi adına Nisan 2015'de kabul edilen ABD Savunma Bakanlığı Siber Strateji Belgesi ile ABD Silahlı Kuvvetleri siber alanda yeni görevlerle yetkilendirilmiştir. Siber bilgilerin korunması, askeri ve gizli operasyonların planlanması söz konusu görevler arasında bulunmaktadır (Darıcılı, 2017, s.7).

2.3. Yakın dönem siber güvenlik stratejisi

Donald Trump ile 2017'de ABD'nin yeni dönemi başlamış ve her alanda olduğu gibi siber güvenlik konusunda birtakım yenilikler yaşanmıştır. Kritik altyapıların korunması için siber güvenliğe 1,5 milyar dolar yatırım yapılmış ve her bakanlığın kendi siber güvenliğinden sorumlu olacağına karar verilmiştir ("Trump'tan Devrim", 2017). 2018 yılında imzaladığı Ulusal Siber Güvenlik Strateji Belgesi "saldırgan" olarak nitelendirilmiştir. Bunda, söz konusu belgede siber saldırılara karşı daha saldırgan adımlar atılmasının öngörülmesi etkili olmuştur. Siber suç işleyenlere yönelik ihbar ve yasal işlem konularında daha etkili sistemler oluşturulması gerektiği üzerinde durularak ABD'nin siber güvenlik konusunda küresel üstünlük tesis edilmesi, siber güvenliğin sağlanmasında normlar oluşturularak bu normlara küresel düzeyde uyulmasının sağlanması için çalışılacağına üzerinde durulmuştur ("Trump'tan Daha", 2018). Belgede siber alan için Amerikan halkı açısından ekonomi ve savunmadan ayrılmayan bir parça olarak bahsedilmiş, siber güvenlik ve savunmanın koordineli ve caydırıcı şekilde icra edilmesi gerektiği üzerinde durularak ihtiyaç duyulduğunda bilişim sistemlerine karşı kullanılan zararlı yazılımları ABD'ye karşı kullananların cezalandırılacağı ifade edilmiştir (The Department of Homeland Security, 2018, s.6). Ulusal beş temel öncelik varlığını korumaya devam etmiş 2018 tarihli Birleşik Devletler Anayurt Güvenliği Bakanlığı Siber Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde de söz konusu öncelikler yinelenerek amaçları belirtilmiştir. Bu kapsamda önceliklerin amaçları; gelebilecek tehditleri en aza indirmek, siber tehditlere karşı ulusal güvenlik programını geliştirmek, ulusal saldırıları engellemek ve böyle bir durum söz konusu olduğunda uluslararası alanda tepki oluşmasını sağlamak, kritik altyapıları korumak, federal hükümetin bilgi sistemlerini korumaktır (The Department of Homeland Security, 2018, s.3). Aynı zamanda belgede saldırılara yönelik karşı cevap ve tehditlere karşı önlem açısından sekiz öncelikten ve eylemden söz edilmektedir. Tehditlere karşı eylemler genelde kamu ve özel sektör arasında iş birliğinin sağlanması ve siber uyarı ağlarının geliştirilmesine odaklanırken, yazılım açıklarını giderme, hukuki düzenlemeler yapma, aciliyet sistemlerinin güvenliği konuları tehditlere yönelik alınan önlemler arasında yer almaktadır (The National Cyberspace Strategy, 2003). Yine belgede kritik alt yapılar konusunda yedi kilit öneme sahip alandan söz edilmiştir. Bu alanlar; enerji ve güç, ulaşım, iletişim, sağlık, ulusal güvenlik, finans ve bilgi teknolojileridir (The White House, 2018, s.10).

Savunma Bakanlığı Siber Strateji Belgesi de ABD'nin siber güvenlik konusundaki öncelikleri ile ilgili bilgiler içeren bir diğer kaynak olarak öne çıkmaktadır. Rusya ve Çin'in büyük tehdit olduğunun belirtildiği belgede, özellikle Rusya ve Çin olmak üzere, Birleşik Devletler'in varlığına ve güvenliğine yönelik tehdit oluşturan ülkelere odaklanılacağına altı çizilmiştir. Aynı zamanda bir çatışma veya kriz söz konusu olduğunda bilgi toplamak ve askeri siber kapasiteyi artırmak için siber uzay operasyonlarının yapılacağından bahsedilmiştir. Geleceğe yönelik plan ve stratejilerden biri de; güvenliğin ve hem şimdi hem gelecekte askeri kapasiteyi artırmak için sistemlerin ve ağ bağlantılarının güçlendirilmesidir (The Department of Defence, 2018, s.1). Sürekli bir gelişim halinde olan siber stratejiler ABD'nin güvenlik gündeminde de yer almakla birlikte gitgide daha üst sıralara taşınmıştır. ABD; hükümet uygulamalarının, hayati önemdeki hizmet dağılımlarının daha güvenli

olmasını sağlayan unsurun siber uzay olduğuna inanmaktadır (The Department of Homeland Security, 2018, s.27).

2.4. Stratejik siber olay örnekleri

Siber varlıkları etkileyen ve zarar görmelerine neden olan durumlar anlamına gelen siber olaylar elektronik ortamlardaki verilerin ele geçirilmesi, gizliliğin ve bütünlüğün ihlalden oluşmaktadır (Sağıroğlu, 2018, s. 24). Yıllar içerisinde meydana gelen siber ataklar ve saldırılar devletlerin politikalarına etki ederek yeni adımlar atılmasını ve stratejilerin geliştirilmesini sağlamıştır. ABD siber güvenlik stratejisinin bugünkü halini almasında da önceki dönemlerde meydana gelen olayların etkisi kaçınılmaz olmuştur. Bunlardan biri 1990 yılında meydana gelen Körfez Savaşı'dır. İstihbarat birimi ile Irak ordusunun telsiz frekans sistemleri tespit edilerek iletişim sistemleri dinlenmiştir. Irak ordusunun iletişim sağlamak için denediği her yolun etkisiz hale getirilmesi sonucu Irak ordusu içerisinde haber alma konusunda ciddi bir sorun olmuş ve komuta kontrol sisteminin yıkılmasına yol açmıştır. Böylece siber güvenliğin savaşlar üzerindeki etkisini anlatan önemli bir örnek olarak Körfez Savaşı siber ortamın ele geçirilmesiyle kazanan olunabileceğini gösteren ilk savaş olmuştur (Kara, 2013, s.42). Bu dönemlerde bilgi ve iletişim güvenliği olarak adlandırılan siber güvenlik ilerleyen yıllarda bu alanda yapılan teşkilat ve teçhizat oluşumlarıyla bilişim güvenliği önlemlerine ilave bir katman olarak eklenmiş ve özellikle son yıllarda askeri ve sivil kurumların en üst düzey yönetimlerinin sorumluluğuna ve yetkisine alınmıştır. Bu kapsamda önemli olarak değerlendirilen bir siber olay örneği de ABD'nin Irak işgalinde meydana gelmiştir. II. Körfez Savaşı olarak da adlandırılan 2003 Irak işgalinde de ABD'nin siber alanda attığı bir adım işgalin kolayca gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Iraklı subaylara ABD Savunma Bakanlığı e-posta hesabı üzerinden gönderilen bir mesaj ABD'ye işgal gerçekleştiğinde karşı koyacak güçlü bir orduyla karşılaşmamalarını sağlamıştır. Gönderilen mesajda Irak'ın işgal edileceği ve zarara uğramak istemiyorlarsa askeri araçları sırayla bırakıp gitmeleri istenmiştir. Birçok subayın gelen mesaja itaat edencesine hareket etmesi sonucu işgale karşı bir taarruz oluşmamıştır (Kara, 2013, s.45). Siber güvenliğin Savunma Bakanlığı'nca fazlasıyla ciddiye alınmasında etkili olan bir olay da 2007 yılında yaşanmıştır. Pentagon'un ağına sızmak için e-posta hesaplarına yabancı bilgisayar korsanları tarafından saldırı gerçekleştirilmiştir (Sertçelik, 2015, s.35). ABD siber güvenlik tarihinde yer eden bir gelişme de 2013 yılında yaşanmıştır. Ulusal Güvenlik Kurumu'ndan birinin birçok gizli belgeyi kamuya açıklaması sonucu, belgeler bir durumu ortaya çıkarmıştır. Belgeler ile Ulusal Güvenlik Kurumu'nun Google veri merkezleri arasındaki hatlarını dinlediği ve kişisel verileri elde ettiği iddia edilmiştir (Sertçelik, 2015, s.38). ABD'nin siber güvenlik politikasının bugünkü halini almasında yıllar içerisinde meydana gelen siber olaylarla birlikte değişen güvenlik algısı etkili olmuş ve alınan tedbirlere yansımıştır.

Siber güvenlik zafiyetleri sonucu meydana gelen aksaklıkların caydırıcılığı devletleri bu alanda yüksek güvenlik önlemleri almaya yönelik faaliyetlere odaklanmaya yönlendirmiştir. Teknik olarak ortaya çıkan aksaklıklar sonucunda bilgi ve iletişim sorunları meydana gelirken teknik sorunların yanı sıra diplomatik, siyasi ve ekonomik yansımalar da görülmektedir. Devletlerin gizli verilerinin ele geçirilmesi sonucu meydana gelebilecek karışıklıklar devletler arasında savaşa neden olan süreçlere zemin hazırlayabilecek güçlü etkilere sahiptir. Diplomatik ve siyasi krizlerin yanı sıra ülkeler kendilerine karşı gerçekleşen siber saldırıların etkilerini silmek ve yeniden düzenlemeler yapmak adına ekonomik olarak da sorunlar yaşamaktadırlar. Devletlerin teknik alandaki saldırılara maruz kalması bütün güvenlik sistemlerinin verilerinde meydana gelecek aksamalara yol açmakla birlikte gizliliği korunması gereken dataların yayılması ülkeler arası siyasi ve diplomatik krizlere sebep olabilecek etkiler meydana getirmektedir. Dijital topraklar olarak nitelendirilen siber alanın güvenliği

ulusal bilgilerin, kişisel verilerin korunması bağlamında değerlendirilerek ülkelerin önemli değerleri arasında sayılmaktadır. Siber güvenliğin önemi ülkenin geleceği ile ilişkilendirilmesi hasebiyle elzem görülmektedir. Ulusal güvenliğin yanı sıra ticari imajı korumak ve rekabet gücünü sürdürmek de siber güvenliğin önemini artırmaktadır (Sağiroğlu, 2018, s.36-37).

Sonuç

Devletler, hükümetler, uluslararası sistem ve düzen için her daim elzem olan “güvenlik”, “güvende olma” duygusu ve bu yönde yapılan çalışmalar gelişerek ve dönüşerek varlığını sürdürmüştür ve halen sürdürmektedir. Farklı boyutlarda ele alınarak askeri, ekonomik, toplumsal, ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışları meydana gelmiş, çeşitlenerek gelişen bu anlayış devletlerin varlıklarını sürdürmek adına politikalarını şekillendirmesini sağlamıştır. Güvenlik anlayışını etkileyen birçok faktörden biri olan teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme ile yeni bir boyut ortaya çıkmış ve internetin yaygın kullanımı ile devletlerin güvenliklerini sağlamaları adına yeni bir alan meydana gelmiştir. Siber uzay modern dönemde devletler için yeni bir mücadele alanı anlamına gelirken, siber güç, siber savaş, siber tehdit, siber istihbarat gibi birçok kavram da hayatımıza girmiştir. Siber uzayda etkili ve güçlü olmak ve gelecek saldırılara karşı hazırlıklı olmak, karşı koyabilmek amacıyla devletler siber güvenlik ve siber savunma politikaları geliştirmişlerdir. Soğuk Savaş döneminin rekabetinden siber alan da etkilenmiş Soğuk Savaş sonrası süreçte yine güçlenen, yükselen devletler arasında siber alan mücadele alanı olmaya devam etmiştir.

1945-1991 döneminde Sovyet Rusya-ABD rekabetinin etkisiyle siber güvenlik ABD için askeri alanda yer almış ve Federal Soruşturma Bürosu bünyesinde varlık göstermiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi güvenlik anlayışını çeşitlendirirken siber güvenlik anlayışına da etki etmiş ve siber güvenlik ulusal güvenliğin bir alt dalı olarak görülmeye başlanmıştır. ABD siber güvenlik sisteminde üç önemli kurumun oluşturduğu bir yapı öne çıkmış ve yıllar içerisinde söz konusu yapı yenilenerek gelişmelere ayak uydurulmuştur. FBI, İç Güvenlik Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı üçlüsünden oluşan bu yapı ABD’nin siber güvenliği hem askeri hem ulusal açıdan değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Zira Çin’in ve Rusya Federasyonu’nun siber alanda güçlenmesi ABD’yi siber güvenliği askeri alana taşımasına zemin hazırlamış, tehdit olarak görülen bu güçlere karşı ABD, mütecevizlere karşı saldırılara yönelik daha sert ve saldırgan şekilde karşılık verileceğini öngören politikaları agresif olarak nitelendirilmektedir. Değişen savaş yapısı, mücadele alanı ve algısı bugünün savaşlarını konvansiyonel silahlarla birlikte asimetrik etkiye sahip siber saldırı araçlarından oluşan hibrit savaşa dönüştürmüştür. Söz konusu yeni düzen teknoloji zemininde hayat bulan siber dünyada siber yöntemlerle rekabet edileceğinin göstergesidir. Dünya genelinde her alanda süper güç olduğu iddiasındaki ABD mücadelenin bu alanında da etkisini göstermek istemektedir. Bu kapsamda siber güvenlik politikasının yıllar geçtikçe daha önemli hale geldiği ve üst sıralarda yer aldığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

ABD başkanı Obama’dan siber güvenlik paketi. (2015, 14 Ocak). BBC Türkçe https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150113_obama_siber_guvenlik adresinden erişildi.

Akyazı, U. (2013). Uluslararası Siber Güvenlik Strateji ve Doktrinleri Kapsamında Alınabilecek Tedbirler. 6. *Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde (s.216-220). <https://www.iscturkey.org/assets/files/2016/03/2013-paper105.pdf> adresinden erişildi.

- Anadolu Ajansı, (2018, 21 Eylül). *Trump'tan daha saldırgan siber güvenlik stratejisi*. <https://www.ntv.com.tr/dunya/trumpan-daha-saldirgan-siber-guvenlik-stratejisi,ZZTiHD3DV0abezSnBGds4A> adresinden erişildi.
- Aslay, F. (2017). Siber saldırı yöntemleri ve Türkiye'nin siber güvenlik mevcut durum analizi. *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovstive Technologies*, 1(1), 24-38.
- Başa, Ş. ABD İç Güvenlik Bakanlığı. <https://www.academia.edu/9830086/> adresinden erişildi.
- Brauch, H.G. (2012). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: Barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. Mustafa Aydın vd (Der.) *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* içinde (s.167-196). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, S. (2018). Siber uzay ve siber güvenliğe multidisipliner bir yaklaşım. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 1(2), 110-119.
- Darıcı, A.B. (2017). Demokrat parti hack skandalı bağlamında ABD ve RF'nin siber güvenlik stratejilerinin analizi. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Demirel, M. (2012). *Asimetrik tehdit kavramı bağlamında 11 Eylül 2001 sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siber tehdit algılamasının ve geliştirilen güvenlik politikalarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu/Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Department of Defence. (2018). Cyber strategy. <https://afyonluoglu.org/siberguvenlik/world-css/> adresinden erişildi.
- Ermiş, U. (2018). Bir güvenlik sorunu olarak siber uzay. TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50249/bir_guvenlik_sorunu_olarak_siber_uzay adresinden erişildi.
- Güntay, V. (2014). Siber güvenliğin uluslararası politikada etki aracına dönüşmesi ve uluslararası aktörler. *Güvenlik Stratejileri*, (27), 79-111.
- Göçoğlu, V., Aydın, M. (2019). Siber güvenlik politikası: ABD, Rusya ve Çin üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 229-252.
- Habertobb. (2015). Siber güvenlik geleceği şekillendiriyor. *Ekonomik Forum*. Sayı: 251. http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2015/251/012_021_KAPAK_KONUSU.pdf adresinden erişildi.
- Kara, M. (2013). *Siber saldırılar-siber savaşlar ve etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kaya, A. (2012). *Siber güvenliğin milli güvenlik açısından önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kara Harp Okulu/Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Kurnaz, S., Önen, S.M. (2019). Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'nin siber güvenlik stratejileri. *International Journal of Politics and Security*, 1(2), 82-103.
- Özçoban, C. (2014). *21.Yüzyılda ulusal güvenliğin sağlanmasında siber istihbaratın rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri/Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. İstanbul.
- Özdemirci, F., Torunlar, M. (2018). Bilgi-değişim-siber güvenlik-bağımsızlık. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 1(1), 78-83.
- Sağiroğlu, Ş. (2018). Siber güvenlik ve savunma: Önem, tanımlar, unsurlar ve önlemler Şeref Sağiroğlu ve Mustafa Alkan (Ed). *Siber Güvenlik ve Savunma* içinde (s. 21-45). Ankara: Grafiker Yayınları.

- Sertçelik, A. (2015). Siber olaylar ekseninde siber güvenliği anlamak. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 25-42.
- TC. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/2016-2019guvenlik.pdf> adresinden erişildi.
- The White House. (2003). The National Strategy to Secure Cyberspace. <https://www.energy.gov/sites/prod/files/National%20Strategy%20to%20Secure%20Cyberspace.pdf> adresinden erişildi.
- The White House. (2018). National Cyber Strategy of The United States of America. <https://afyonluoglu.org/siberguvenlik/world-css> adresinden erişildi.
- Trump'tan devrim gibi karar: Her bakanlık kendi siber güvenliğinden sorumlu olacak. (2017, 25 Mart). <https://siberbulten.com/uluslararası-iliskiler/trumpdan-devrim-gibi-karar-her-bakanlik-kendi-siber-guvenliginden-sorumlu/> adresinden erişildi.
- US. Department of Homeland Security. (2018). Security strategy. <https://afyonluoglu.org/siberguvenlik/world-css> adresinden erişildi.
- Ünver, M., Canbay, C. (2010). Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla siber güvenlik. *Elektrik Mühendisliği*, Sayı 438, 94-103.
- Yılmaz, B.A. (2020). Siber terörizm ve değişen istihbarat anlayışı. *Anadolu Strateji Dergisi*, 1(1), 65-81.

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Dieckhoff, A., Jaffrelot, C. (2018). *Milliyetçiliği yeniden düşünmek: Kuramlar ve uygulamalar* (2.Baskı) (Çev. D. Çetinkasap). İstanbul: İletişim. 372 sayfa, ISBN: 9789750507380.

Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek

Barış SÜR¹

İki dünya savaşı arası hareketlenen haritalar soğuk savaşın ardından yavaş yavaş son halini alırken milliyetçilik hangi gelişmelere yol açacağını hala gizli dünyasında barındırmaktadır. Milliyetçiliğin bir doktrin olarak kabul edilememesi, en azından içeriği ve alanı üzerinde fikir birliği sağlanamaması ve akıllardaki soru işaretlerinin giderilememesi nedeniyle milliyetçiliği yeniden ele almanın gerekliliğine inanılmıştır.

Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot tarafından derlenen *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* adlı eser 2010 yılında Devrim Çetinkasap'ın çevirisiyle İletişim Yayınları'ndan çıkıyor. Orjinali *Repenser le nationalisme: théories et pratiques* adıyla 2006'da Fransa'da yayınlanan kitabın Türkçe çevirisi Türkiye'deki okurlar için büyük bir kazanım. Mart 2018'de ikinci baskısı yayınlanan bu önemli çalışma giriş bölümü ve dört kısımdan oluşarak "Küreselleşen ve Bölgeselleşen Dünyada Milliyetçiliğin Direnişi" başlıklı sonuç bölümüyle sona eriyor. Toplam 372 sayfa olan kitaptaki dört kısım ise 11 bölüm içeriyor. Bu bölümlerde alanında seçkin eserleri bulunan araştırmacı, uzman ve teorisyenlerin çalışmaları yer alıyor.

Kitap genel itibarıyla "vatanseverlik", "ulus", "milliyetçilik" ve "etnisite" kavramlarından yola çıkarak bunların anlamlarını, birbirlerinden farklarını bilmenin geçmiş ve bugünü anlamının en önemli yolu olduğu ana fikriyle bir araya getirilmiş yazılardan oluşuyor. Çünkü sınırları ayırt edilemeyen ve sık sık birbirleri yerine kullanılan bu kavramlar zamana, coğrafyaya ve tarihe göre birbirlerinin aynı veya zıttı olabiliyor. Dolayısıyla kitapta bu kavramlardan hareketle milliyetçilik kuramlarından türlerine, milliyetçiliğin farklı coğrafyalardaki tezahüründen tarihteki anlamına, bilinmeyen yönlerinden milliyetçiliğin ötesine kadar geniş bir çalışma alanında Avrupalı akademisyenlerin değerli görüşlerini inceleme fırsatı sunuluyor.

Her kısmı ayrı ayrı ele alınacak olan bu kıymetli eserin giriş bölümünde derleyiciliğini de üstlenen Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot ulus, devlet ve milliyetçiliğin tanımlamasını yaparken milliyetçiliğin çözümlenmesine yönelik bir yol haritasını ayrı başlıkla okura aktarıyor. Eser, Marx'ın milliyetçilik tespitlerine eleştirel açıdan yaklaşırken ulus ve halkı devletle ilişkilendirerek ulus-devlet kavramının oluşumunu açıklıyor. Ancak bunun milliyetçilik olarak adlandırılmamasını özellikle vurguluyor. Birey temeline dayandırdığı milliyetçilik kavramının tek bir tanımının olamayacağını öne sürerek batı ve doğuda kendilerine özgü anlamlar içerdiğinin altını çiziyor. Milliyetçiliğin çözümlenmesi konusunda ise indirgeyici yaklaşımları reddederek asıl izlenmesi gerek yol için kitabın "Kuramlar ve Tipolojiler" başlıklı birinci kısmını işaret ediyor.

Bahsi geçen ilk kısım Jaffrelot'un milliyetçilik kuramları analizlerinin yer aldığı birinci bölümle başlıyor. Jaffrelot İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Amerika'da da milliyetçiliğe ilgi

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Öğrencisi. barissur@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9051-3285.

duyulmasıyla anlam kargaşasının daha da arttığından söz ediyor. Bu nedenle tek ve evrensel bir milliyetçilik tanımı üzerinde mutabık kalınamayacağı için kavramları netleştirme yolunu seçiyor ve yukarıda söz edilen dört önemli kavramı tüm araştırmacı ve okuyuculara açıklamaya koyuluyor. Can alıcı ulus-milliyetçilik ayrımında ulusu devlete dayalı daha çok kurumsal bir yapı olarak görürken ve ulus-devlet kavramını da buna dayandırırken, milliyetçiliği ise kendini diğerlerinden ayırmaya, üstün görmeye çalışan siyasi ve kültürel kimliğe dayalı bir ideoloji olarak tanımlıyor. Milliyetçilik kuramları ve etnisite kuramlarının birbirine daha çok karıştırılması Jaffrelot'a göre asıl üzerinde durmamız gereken sorun. Bu nedenle yazısında Anthony Smith, John Armstrong, Steil Rokkan, Michael Hechter, Benedict Anderson, Ernest Gellner gibi ünlü milliyetçilik kuramcılarının görüşlerini analiz ederek ve eleştirerek bu düğümü çözmeye çalışıyor. Böylece milliyetçiliğin doğuşu ve yayılmasıyla ilgili açıklayıcı bir model sunmayı hedefliyor. İkinci bölüm yine derleyicilerden Dieckhoff'un; vatandaşların akılcı ve iradeye dayalı özgür siyasal ortaklığına dayandırdığı "siyasal milliyetçilik" ile bir kimlik duygusunun dışavurumu olarak tanımladığı "kültürel milliyetçilik" karşılaştırması ile devam ediyor. Üçüncü bölümde Pierre Birnbaum "Sosyolojik Kuramlar ve Milliyetçilik" başlıklı yazısına sosyal bilimlerin uzun süre milliyetçiliğe ilgisiz kalmasını eleştirerek başlıyor. Durkheim'i de vatanseverliği duygusal bağ ve vatani da aynı duyguyla bir arada yaşayan toplum olarak milliyetçiliğe yer vermeden tanımlaması nedeniyle eleştiriyor. Ancak burada Durkheim'in topluluk yaşamında ortak payda ve ortak değerler gibi kavramlarından milliyetçilikten çok da uzak olmadığını çıkarabiliriz. Aynı şekilde bugün çok kabul gören halkaların kaynaşması ve ortak paydada buluşması teziyle ulusu açıklayan Ernest Renan'ın görüşleri de Durkheim'in milliyetçilikten çok da uzak olmadığını göstermektedir. Birnbaum'un eleştirisinden duygusallığı reddeden Marx ve Engels de milliyetçiliği duygusallık olarak görmeleri nedeniyle nasibini alıyor. Komünist Manifesto'da işçilerin vatani yoktur, ulus proletaryanın hakkıdır derken sınıfsal uzlaşmazlıklar sona erene kadar bir sınıfın ulusallığı üstlenmesi gerektiğini söylemek istese de Birnbaum Isaiah Berlin'i referans vererek Marx'ın milliyetçiliğin doğasını ve kökenlerini açıklayamadığını iddia ediyor. Üçüncü bölümün sonunda Weber'in görüşlerine yer veriliyor. Weber *etni* üzerinde durmakla birlikte *Ulus Nedir*'in yazarı Renan gibi ortak bir dilin ya da dinin bir ulusa aidiyet getirdiği düşüncesine karşı çıkıyor. Nitekim Weber'in görüşlerinin modern milliyetçilik kuramları arasında kabul düşüncelerden olması, milliyetçilik ile ilgili doğru tespitler yaptığını da gösteriyor. Birinci kısmın dördüncü ve son bölümünde ise milliyetçilik ve çok kültürlülüğün etkileşimi konusu yer alıyor. Daniel Sabbagh sivil milliyetçilik modelini inceleyerek kültürel bir bileşen olan milliyetçiliği çok kültürlülük bağlamında açıklamaya çalışıyor. Ona göre milli kimlik siyasi bir zemine dayalı olduğundan ve ortak aidiyet hissiyatını sağlayan tek şey de milli kimlik olduğundan kültürel kimlikler bir arada bulunabiliyor.

Teori ve teorisyenlerin analiz edildiği birinci kısmın ardından ikinci kısım adından da anlaşılacağı üzere daha çok kimlik oluşumu ve ulus inşası tarihsel süreci üzerine paylaşımda bulunuyor: Milliyetçiliğin İcadı. Anne-Marie Thiesse "Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı Bir Paradigma" başlıklı beşinci bölümde ulusların inşasını 19. yüzyılın ortalarından başlatırken Ernest Gellner'den de destek alarak bundan önceki uluslaşmaları cemaat aidiyeti olarak nitelendiriyor. Ulus devletlerin ortaya çıkışını ortak mirasa dayalı milli kimlik oluşumuyla ilişkilendirerek bunları da etnografya, dil birliği, tarih yazımı ve milli folklorlar ile açıklıyor. Astrid von Busekist ise eserin dil milliyetçiliğine vurgu yapan bölümünü üstlendiği yazısında dille ilgili güçlüklerle ve engellere değiniyor. Dilin ayrılıkçı bir etkisinin varlığı gözardı edilmemekle birlikte milliyetçilikte birleştirici yönünün daha görülebilir olduğunu iddia ediyor. Ayrıca milliyetçiliğin dille ilgili üç paradoksunu okuyucuya açıyor: "Özne ve nesne", "sahiplenme ve sınıflandırma" ve "ideal ve gerçek". İkinci kısımda son bölüm bizlere milliyetçilik ve din ilişkisini inceleme fırsatı tanıyor. Milli kimlik oluşturma sürecinde Avrupa'nın batıdan doğuya din ile etkileşime girdiğini belirten yazar Paul Zavadzki kimi zaman milliyetçiliğin

dini, kimi zaman ise dinin milliyetçiliği tesir altına aldığını aktarıyor. Doğu Kilisesi'nden ayrılmalar sonucu Avrupa'da ulusal kiliselerin oluşması milli kimlik sürecine yeni bir boyut kazandırıyor.

Üçüncü kısım “Milliyetçiliğin Öteki Yüzü” başlığıyla yer alırken halkçılık ve şiddet konulu iki bölümle dikkatleri çekiyor. Guy Hermet sekizinci bölümde milliyetçiliğin halkı kontrol altına alabilmek adına siyasiler tarafından bir araç olarak kullanıldığını aktarıyor. Köken karmaşasını kaleme alarak milli birliğin oluşumunda faydalanılan küçük ulusal halkların varlığından söz ediyor. Pierre Hassner ise dokuzuncu bölümde milliyetçilik ile şiddet ilişkisini ele alıyor. Milliyetçiliğin şiddet olaylarının dolaylı ya da doğrudan tetikleyicisi olduğu görüşüne değinen yazar milli duyguların genellikle gergin toplumlarda savaşla sonuçlandığını söylüyor. Milliyetçiliğin hem sömürgeciliğe hem de sömürgelerin bağımsızlığına yol açan bir etmen olduğu düşünüldüğünde bazı bağımsızlık mücadelelerinin kanlı olmasının sebebinin tabii ki milliyetçiliğin şiddet içerikli olması ile bağdaştıramayız. Uluslararası ilişkilere de değinen yazar bu etkileşimleri bölgesel ve kültürel yapılara göre soğuk savaş öncesi, sırası, sonrası ve 11 Eylül sonrası olmak üzere dört dönemde inceliyor. Milletlerarası rekabet ve milliyetçi devrimleri soğuk savaş öncesinde ele alırken soğuk savaş döneminde iki kutupluluk açısından milliyetçiliğe yaklaşıyor. Savaş sonrası dönemde iç savaş ve uluslararası müdahalelere dikkat çeken Hassner 11 Eylül sonrası ise Ulusaşırı terörizm dönemi olarak adlandırarak okuyucuya farklı bir bakış açısı sunuyor.

Kitabın son kısmı olan dördüncü kısım “Milliyetçiliğin Ötesinde” başlığıyla söz konusu kuram ve teorilerin olgunlaşmaya başladığının işaretini veriyor. Artık olgunlaşan milliyetçilik anlayışı ulus ve ırk aidiyetinden ulusüstü bir nitelik kazanmaya başlıyor. Onuncu bölümde Avrupa Meselesi ve Ulus-Sonrası Entegrasyon sürecini kaleme alan Jean-Marc Ferry Avrupa uluslarından bir Avrupa halkı yaratmak fikrinden yola çıkıyor. Postmilliyetçilik olarak da adlandırılabilir dönem için Avrupa Birliği ulus-devletin ötesinde en uygun kurum olarak görülebilir. Tabii bunun sürdürülebilmesi için öncelikle Birliğin birlik olmaya devam edebilmesi gerekiyor. Avrupa'da ulus inşasından yola çıkan yazar modern ulusların siyasal yapısına dikkat çekerek ulus sonrası bütünleşmenin sorunlarından söz ediyor ve sonucu yine milliyetçiliğin yeniden yükselişe geçmesine getiriyor. Onbirinci ve son bölüme gelindiğinde söze Arendt'in bir deyişiyle başlayan Philip Resnick kozmopolitizmi kavramsal ve tarihsel açıdan ele alıyor. Ferry'nin değindiği postmilliyetçiliğin ötesine geçerek küreselleşme ve çokuluslu şirketlerin de dünya ticaretinde etkisini arttırmasıyla milliyetçiliğin arka planda kaldığını öne sürüyor. Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletlerin bünyesindeki UNESCO, WHO, FAO gibi özel teşekküllerin etkisiyle dünya çapında ulusüstü bir organizasyonun meydana geldiğini iddia ediyor. Avrupa Birliği'nin de üzerinde duran Resnick, Maastricht Antlaşması, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu gibi kurumlar ve avronun ortak para birimi kabul edilmesiyle aslında ulus üstü bir yapının yani yeni *Avrupa*'nın oluşturulduğunu düşünüyor.

Sonuç bölümünde yeniden okuyucuyla buluşan Dieckhoff ve Jaffrelot ikilisi milliyetçiliği son iki yüzyılın en önemli olgularından biri olarak görürken günümüzde iki yüzden fazla devletin varlığını milliyetçilik anlayışına, dolaylı bir şekilde halkın kendi kendini yönetme isteğine bağlıyor. Dünyasallaşma (mondializm) görüşünün halkları dünya çapında birleştirme yoluyla milliyetçiliği etkisizleştirme ve hatta tamamen yok etme çabalarını kitabın başında da eleştirdikleri gibi indirgemeci bir yaklaşım olarak görüyor. Özellikle üzerinde durdukları bu yaklaşımı Karl Deutsch ve Benedict Anderson'ın milliyetçilik modeline dayandırırken dünyasallaşma kuramcılarının Anderson'ın “matbaa kapitalizmi”nin ulusları yarattığı gibi teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektronik kapitalizmin de ulusötesi ve hatta ulus-sonrası duygusal ortaklıklara yol açacağı inancını eleştiriyor. Öyle ki bu görüşlere klasik milliyetçi kuramcıların ulus-devletin kolay yıkılabilecek bir oluşum olmadığı görüşüyle karşı çıkarak Anthony Smith'in dünya kültürünün ulus kültüründen farklı olarak “hatırasız” olması eleştirisiyle yanıt veriyor. Yurtsuzlaşma ve göç gibi hareketlerin uzaktan milliyetçilik adıyla yeni bir kavram oluşturduğuna dikkat çeken ikili bunun *Öteki* ile ilişkisini ürettiği etnik bir

malzemenin temelinde ortaya çıktığını ileri sürüyor. Kitabın sonlarında bölgeselleşme konusu yer alırken devamında yazarlar Post-milliyetçiliğin meşakkatli yolu olarak gördükleri Avrupa'yı Karl Deutsch'un deyiimiyle milliyetçiliği aşmayı sağlayacak bir siyasal deneyim süreci olarak ele alıyor.

19. yüzyılın sonlarından itibaren bir ideoloji olarak kabul görmeye başlayan milliyetçilik olgusu tarihsel süreçte önemli siyasi gelişmelere neden olmuştur. Ortaya çıkışından beri çok uluslu imparatorlukların yıkılmasına ve ulusal devletlerin kurulmasına yol açan bu kavram bugün hala tartışmaların odağında olmayı sürdürmektedir. Sınırların soyutlaşmaya başladığı 21. yüzyılda yerini korumaya devam etmekle birlikte milliyetçiliğin sınırlarının ve etkisinin hala tartışmaya açık olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal bilimlerin dikkatini yeniden üzerinde toplayan milliyetçilik kavramı tüm bu soruların ve sorunların etkisinde incelenen kitabın da hazırlanmasını sağlamıştır. Giderek farklı tanımlamalara maruz kalan milliyetçiliği yeniden değerlendirmenin vaktinin geldiğini düşünen Dieckhoff ve Jaffreot farklı tanımlamalar ve düşüncelerin yer aldığı kitapla toplayıcı bir rol üstlenmiştir. Genel olarak ulus, vatan, milliyetçilik, ulus-devlet ve ulusüstülüğü kavramsal çerçevede ele alan kitap daha çok tematik çizgiler üzerinde duruyor. Kimi zaman karıştırılan kimi zaman ise unutulmuş bu kavramlara geniş bir perspektiften bakma imkânı sunan eser bu anlamda araştırmacı ve akademisyenlerin sıklıkla başvuracağı bir kaynak olarak Türkçe çevirisiyle okuyucuya sunuluyor. Ayrıca kitapta dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemle üstünde durulan Renan'ın milliyetçilik anlayışıyla bağdaşan birçok görüş yer alıyor. Halkların kaynaşması temeline dayanan ulus anlayışı ırk, dil, din gibi etmenlerden arındırılarak modern milliyetçiliğin gravürü çiziliyor.

İstanbul
GEDİK
University
2651-5229